

SPRÅKLIK SAMLING

17. ÅRGANG

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIK SAMLING

Litteraturprisen i år til STEIN OVE BERG

Forfatteren og visekunstneren Stein Ove Berg har fått Landslaget for språklig samlings litteraturpris. Han har fått prisen for ledig og

Professor Fjeld Halvorsen — maktpolitiker og riksmålssympatisør

'Omsynet til den klassiske litteraturen viktigere enn omsynet til folkemåla.'

«Språklig Samling» har hatt en lengre samtal om norsk språknormering med Eyvind Fjeld Halvorsen, professor i norrøn filologi ved Institutt for nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo.

Fjeld Halvorsen har en sentral plass i den norske språkpolitikken. Med sin status som professor, som Statens navnekonsulent, som mangeårig medlem i Norsk språknemnd og Norsk språkråd og som formann i bokmålsseksjonens fagnemnd, øver han stor innflytelse på utforminga av det norske språket. I samband med riksmålsbevegelsens uforbeholdne krav om innrømmelser og agitatoriske trusler om brudd i Språkrådet, har pressa framstilt han som brubyggeren og den som fleirtallet i bokmålsseksjonen ville kunne samle seg om.

Men hvilke sympatier har Fjeld Halvorsen sjøl? Hvilket språkpolitiske syn representerer han? I denne samtalen, som Geirr Wiggen hadde med han den 25. mars i år, får vi vite en del om det.

Forts. s. 4

naturlig bruk av østlandsk folkemål i visene sine. Prisen var ei handtegna platte med folkevisemotiv, utført av kunstneren Harald Vemren.

Dette var pressemeldinga Landslaget for språklig samling kunne sende ut etter ei trivelig og vellykka tilstelning ved pristildelinga 26. april i år. Tildelinga fant sted i Hotell Continental i Oslo, og fleire representanter for pressa var til stede. Redaktør Signe Bakken og forlagsjef Trygve Johansen representerde Tiden Norsk Forlag, som stod bak arrangementet. Til stede var også medlemmer av landslagets sentralstyre og kunstneren som hadde utført sjølv prisen, Harald Vemren fra Porsgrunn. Og Stein Ove Berg sjøl, naturligvis.

Over til s. 17

Prisvinneren Stein Ove Berg (i midten) med prisen, ei handtegna platte med folkevisemotiv, utført av Harald Vemren (t. v.). Til høgre: Formannen i LSS, Magne Aksnes. — (Foto: A. Strømsæther).

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 10 kroner året
Postgirokonto 1 63 78

Redaktør: Geirr Wiggen
Sognsvn. 85, M 24, OSLO 8.
Tlf. (02) 46 68 00, linje 9103

Samnorsk og samnorsk

Samnorsken er det ikke noe farlig med, meiner Eyvind Fjeld Halvorsen. Den trenger ingen særskilte innrømmelser. For samnorsken er — pr. definisjon — *i midten*. I midten? Aha, i midten av den norske språksituasjon — sjøl-sagt! —, den som = nynorsk + bokmål. Samnorsken «ligger i sjølve situasjonen», for å si det med Fjeld Halvorsen. I enhver situasjon, nærmest, bare nynorsken er dér og bokmålet dér. Bare det er en «midt».

Slik definerer Fjeld Halvorsen samnorsken.

Det gjør ikke Landslaget for språklig samling. For oss er samnorsk namnet på det mest mulig talemålsnære skriftspråket. Samnorsk er et felles norsk skriftspråk, felles i den forstand at alle norske mål har like stor part i det, så langt råd er. Talemåla, dialektene, kommer i første rekke. Skriftspråket — det samnorske — må bygge på dem.

For Fjeld Halvorsen er samnorsk ei skriftnorm som defineres i forhold til to andre skriftnormer — uansett åssen de står i høve til folks morsmål, talemåla.

For LSS er samnorsk ei skriftnorm som defineres i forhold til de folkelige talemåla, ikke til nynorsk og bokmål.

Fjeld Halvorsens definisjon og allmenne holdning er eksempel på språkteknokrati. Skriftspråksnormeringa blir ei sak for en elite, et fåtall «kvalifiserte» språkbrukere og lingvister, dem som kjenner skriftspråkstradisjonene. Det er duxene, de kyndige, dem som kan. Formyndere. Ett skriftspråk blir viktigere enn ett folkelig skriftspråk.

Ei slik holdning må LSS skarpt ta avstand fra. Ett språk er slett ikke nok og ikke viktigst. Det er ikke likegyldig åssen dette felles skriftspråket ser ut. Flest mulig må finne sentrale drag av sitt eige mål igjen i det, må finne støtte for målet sitt i det. Derfor er språkplanlegginga ei allmenn politisk sak, noe som angår alle og som alle skal kunne ta del i.

Dialektreising og språklig bevisstgjøring blir et viktig arbeid, viktigere nå enn språkrådsvedtak, om enn aldri så gode. For så lenge mange mennesker skjems over sitt eige folke-

lige talemål, er det uråd for et folkelig skriftspråk å slå igjennom. Ikke slik å forstå at det er tale om arbeidsoppgaver som må tas ei av gangen, først grasrotarbeid, så råds-, departements- og stortingsvedtak. Nei, det er en gjensidig og nødvendig sammenheng mellom alle de ulike sidene av dette arbeidsområdet, som på andre livsens områder. Men de siste tiåra har vist ei utvikling i retning av nokså ensidig vekt på det parlamentariske arbeidet. Grasrotarbeidet har vært forsømt, inntil det nå ser ut til å ta seg opp att. Det må derfor prioriteres til balansen er gjenopprettet. Det er folks eigen innsikt og vilje som til sjuende og sist bærer ei sak fram, ikke sentrale vedtak.

Språkutviklinga frametter blir et spørsmål om personlig trygghet og sjølkjensle hos hver og en og om konkret og ajourført talemåls-kunnskap i sentrale organ. Men først og sist om politisk makt.

gw

Alf Frydenberg 80 år

Fylkesmann Alf Frydenberg på Hamar fylte 80 år 2. mai. Det er fleire grunnar til at vi i LSS bør heidre Frydenberg ved dette høvet. Han er den siste som er att av dei fremste leiarane i organisasjonen «Østlandsk reisning» (1916—1926), den første og største samnorsk-rørsla vi til i dag har hatt. Han var m. a. redaktør i månadsbladet til Ø.r., «Østaglett», fra 1923 til mai 1925 og fra juni 1925 til juli 1926. Da Ø. r. i 1926 gikk over til å bli «Østlandsk ungdomsfylking», tok Frydenberg over som formann etter Eivind Berggrav. Men alt året etter måtte han si fra seg formannsjobbene på grunn av ei stipendiereise til utlandet.

Frydenberg arbeidde seinare i departementa fram til etter krigen, fra 1939 som ekspedisjonssjef i forsyningsdepartementet.

Etter kringen blei han først fylkesmann i Vest-Agder, seinare i Hedmark fylke.

Frydenberg har heile tida haldi fast ved det språksynet han tileigna seg i Ø. r.-tida, nemlig at det er moglig å utvikle eit folkelig og sams norsk skriftmål dersom vi bare tar nok omsyn til dei austnorske folkemåla. I dei finner ein mange drag som har to i seg til å samle heile landet språklig.

Alf Frydenberg var ein av dei som skreiv under oppropet om skiping av LSS i slutten av 1950-åra, og han har vori medlem i Landslaget i alle dei 17 åra laget har eksistert. Det er ein ung 80-åring som fylte år 2. mai, og vi andre i LSS ønskjer at han må få mange gode år framover au! Til lykke med dagen!

ehj.

Bruker 90% riksmål skriftlig?

Av Knut Western

Knut Western er språklig konsulent i Statistisk Sentralbyrå. Han har reagert kraftig på Norsk Gallups artikkkel om språkholdninger, som mange aviser gjengav ukritisk foran siste Språkrådsmøte.

Foran Språkrådets møter 30. og 31. januar i år brakte flere aviser en artikkkel fra Norsk Gallup om holdninger til språket her i landet. En som sjøl er oppatt av og arbeider med språket, må nødvendigvis sperre øynene opp når ei avis som Glåmdalen bruker en overskrift som denne: «90 prosent bruker riksmål skriftlig». 90 prosent av hvem? Jo, av folket, ifølge Glåmdalens egen tilleggsoverskrift. Det er i og for seg naturlig å slutte seg til det, men egentlig sier ikke Gallup noe om hvem de har spurt. Heller ikke hvor mange de har spurt, om frafallsprosenten var stor, eller på hvilket grunnlag utvalget er trukket. Resultata gjengis bare i prosent, sikkert for å lette oversikten, men virkningen blir at nokså vesentlige kjensgjerninger omkring undersøkelsen skjules. Den statistiske verdien av denne rapporten vil jeg sette lik null.

Dette må jo virke som en nokså overraskende dom, særlig fordi en har med Norsk Gallup å gjøre — eller, som det nå heter, Norges Markedsdata A/S. Fra den kanten er vi jo vant til å få vederheftige tall. Det viser seg da også at Glåmdalen farer med sitatfusk. I Gallups egen rapport står det nemlig at 90% bruker bokmål/riksmål skriftlig. Det er noe helt annet, men i god tråd med den politiske vanrøkt vi utsetter språket vårt for. Skuffende er det at til og med arbeiderpartiaviser tar så lett på begrepa, og i det hele tatt gjengir Gallup artikkkel uten kritiske kommentarer.

Ut fra språkformen til Gallup kan det synes som om man en her i høyeste grad har satt bukken til å passe havresekken. Dette synet grunner jeg blant annet på den tendensiøse måten Gallup former selve spørsmåla som det skal svares på. La oss se på det første:

«Stortinget gav sin tilslutning til uttalelsen i Vogtkomiteens innstilling, hvor det står at en vesentlig årsak til sprogstriden (språkstriden) i de senere år, er at mange riksmålsformer er forbudt i den offisielle bokmålsrettskrivning. Som eksempler på forbudte riksmålsformer nevnes i komiteens innstilling: Rep, selv, høk, krave, sprog, dyrene, garnene, gaten, trappen, døren, stuen, boken og fortidsformer som skadet, rådet, trygget. Istedet skal man bruke: reip, sleiv, hauk, krage, språk, dyra, garna, gata, trappa, døra, stua eller stova, boka, skadde, rådde, tygde.»

Mener De at førstnevnte bør være tillatt eller forbudt i offisiell rettskrivning?» Her skapes det en positiv holdning overfor de førstnevnte, ved at bare

de er nevnt i forbindelsen tillatt/forbudt. Forbud i denne forbindelsen leder tankene hen på noe som utsettes for overgrep, og et offer for overgrep vil jo de fleste synes synd på. Dessuten bruker artikkelforfatteren sjøl bare riksmålsformer, f. eks. «sprog».

SKILLET RIKSMÅL — BOKMÅL

Få mennesker har egentlig klart for seg hva som skiller riksmålet fra bokmålet. Dette har bl. a. kommet klart fram gjennom intervjuer med folk som har vært med i en stor undersøkelse av talemålet i to oslobydelar. At resultatene av en undersøkelse der folk spørres om synet på bokmål/riksmål under ett, skal tas til inntekt for riksmål alene, har ikke grunnlag i virkeligheten. Neste gang Gallup spør — og det kommer de sikkert til å gjøre, så lenge ingen ansvarlige organer sørger for at en skikkelig intervjuundersøkelse blir holdt — neste gang de spør, bør derfor forskjellen først forklares, med eksempler, og deretter må folk få uttale seg om hva de mener om riksmål, hva de mener om bokmål osv. Å sette opp «nynorsk/landsmål», som Gallup gjør, har ingen mening i det hele tatt, og er bare egnet til å villeder, eller rettere: lede folk til å tro at også riksmål/bokmål er likebetydende. Nynorsk og landsmål oppfattes av de fleste som synonymer, dvs. ord som betyr akkurat det samme. Vi har to skriftspråk her i landet vårt: bokmål og nynorsk. Den tredje normen, den som Riksmålsforbundet har fastlagt i ordlista si, er ikke offisiell, og det er i høy grad tvilsomt om den har så stor oppslutning blant folk som gallup-tallet viser.

Det er flere ting å ta med i dette synet. For det første, det som er nevnt: riksmål er ikke det samme som bokmål, og å holde dem sammen, fører til statistisk skjevhett. For det andre, og det henger sammen med spørsmålet om hvorfor det kan se ut som om riksmålet nærmest er enerådende etter folks mening. Riksmålet holdes i live med kunstige midler. Jeg skal ikke se bort fra at mange, særlig folk på «vestkanten» i Oslo og i andre byer, betrakter riksmålet som sitt naturlige tale- og skriftspråk, og det ville være helt galt å kalle deres språk for kunstig. Fra riksmålshold hevdet det at det er «språkbrukerne» som skal bestemme hvordan språket skal være, og med det mener de forfattere, språkvitenskapsmenn og andre på et høyt intellektuelt nivå, folk som «bruker» språket som uttrykks- og arbeidsredskap. Men er det ikke vi, den alminnelige norske kvinne og mann som er språkbrukerne? Vi som snakker ølvmål og odeling og saltamål og sogning? Å kreve at ord og bøyningsformer som ikke brukes av et flertall av folket, skal være offisiell rettskrivning, er å sette demokratiet til side. Den eneste måten å karakterisere Riksmålsforbundets språkpolitikk på, er da også å kalle den for regulær undertrykking.

Språkstriden i Norge har hittil vært en avsporet strid. Den har, med særlig tyngde fra riksmålshold, vært ført om bøyningsformer, bl. a. a-endinger. Skal vi ha lov til å skrive jenten, eller skal jenta

Forts. s. 23.

Trykkfeil

I «Språklig Samling» nr. 1 i år var det kommi inn en del leie trykkfeil. I regelen har det ikke forstyrra innholdet i de forskjellige artiklene, men én feil må vi gjøre oppmerksom på.

Det gjelder Lars S. Vikørs kommentar til Jahrs framlegg til nytt prinsipp-program. På side 12, venstre spalte, linje 7 står det *konsekvere*; det rette ordet er *konservere*. Perioden vil derfor lyde slik:

«LSS vil kjempe mot denne norma og Riksmaals-forbundet sine freistnader på å konservere henne.»

FRIDA ANDREASSEN ETTF.

SKEI — SURNADAL

★
Kolonial — Korteværer — Manufaktur

„Mitt syn er elitesyn”

sier professor Eyvind Fjeld Halvorsen i samtale med Språklig Samling

Geirr Wiggen hadde 25. mars i år en samtale med professor Eyvind Fjeld Halvorsen om sentrale språknormerings-spørsmål. Fjeld Halvorsen er en mann som til vanlig ikke legger særlig band på seg når han uttaler seg om aktuelle saker.

Likevel må det betegnes som oppsiktsvekkende når han i denne samtalen med utvetydige ord framstiller seg som en klar riksmaálssympatisør og -støtte, når han sjøl beskriver språksynet sitt som et elitesyn og vedkjenner seg ei maktpolitisk innstilling.

G. W.: *I et intervju med deg i avisas Universitas 27. november i fjor blei du spurta om du hadde noe imot radikalt bokmål. Du svarte: «Nei, jeg har ikke noe imot radikale bokmålsformer, men radikalt bokmål er dårlig fordi det åpner for lett for fremmedord.» Åssen kan du si noe sånt?*

E. F. H.: Der tror jeg nok de misforstod det jeg sa. Dvs. de forkorta det vel, tenker jeg. Jeg husker jo ikke det nøyaktig nå. Jeg brydde meg ikke om å rette det, for jeg gikk ut fra at de som leste det, ville ikke egentlig bruke det så nøyne.

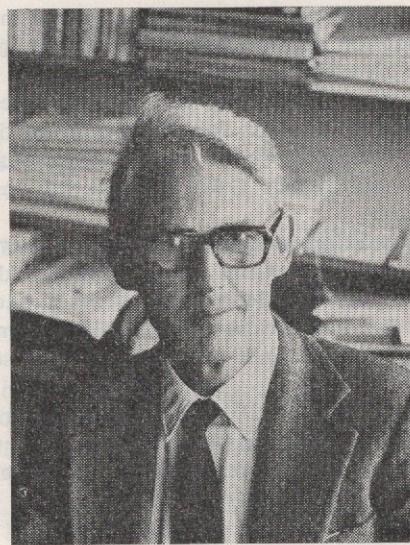
Men det jeg derimot mener, er at det ikke er noe hjelp i å ha et radikalt bokmål viss du lar det fylles opp med en bråte med fremmedord. Jeg mener at viss det radikale bokmålet skal bli mere folkelig, så må du jo ikke bare henge på såkalte radikale endelser og så la syntaksen og alt samma stå som det står, for det er jo bare å kaste folk blår i øynene etter min mening.

G. W.: *Du mener altså ikke at det radikale bokmålet er slik i strukturen at det åpner for fremmedord spesielt mye lettere enn andre språkformer?*

E. F. H.: Neida. På ingen måte. Nei, det mener jeg ikke. Men på den annen side mener

Det er vanskelig å se at dette er den samme personen som avisene framstilte som brubyggeren, mekleren og kompromisfiguren, som et flertall i Språkrådet kunne samle seg om under handsaminga av rettskrivingsspørsmåla i fjor haust og i januar i år.

Samtalen med Fjeld Halvorsen blei tatt opp på lydband, og her gjengir vi den slik orda falt for om lag to måneder sia. Bare en del tabubelagte kraftsatser er moderert eller fjerna.

Professor Eyvind Fjeld Halvorsen.

(Foto: Thomas Hoel)

jeg heller ikke at det er det bøss bedre. For jeg mener at nettopp det at det radikale bokmålet i stor utstrekning har vært brukt av folk som har vært intellektuelle, ofte arbeidd med samfunnsvitenskapelige problemstillinger, så har de fulgt den uhedlige tradisjonen som

samfunnsvitenskapen er kommet inn i, nemlig å bruke en haug med til dels unødvendige fremmedord. Det gjelder jo også, syns jeg, for nynorsken, blant annet, som skrives av folk som driver med sånt, at de må jamen passe seg.

G. W.: Hvorfor satte du så mye inn på at Universitetet i Oslo skulle velge deg til sin representant i Norsk språkråd, og ikke professor Lundeby, som Institutt for nordisk språk og litteratur hadde innstilt?

E. F. H.: Fordi jeg var redd for at ethvert skifte kunne virke som en demonstrasjon og kunne virke til å spreng Språkrådet. Og enhver sprengning av Språkrådet vil jeg anse som ei ulykke i dag.

G. W.: Hvem skulle det være en demonstrasjon overfor? Hvem skulle ta seg nær av det?

E. F. H.: Opplagt ville det være riksmålsfolk, i og med at de visste at jeg hadde gått inn for en forsoningslinje, en delvis kontroversiell forsoningslinje, i de forhandlingene som vi sitter midt opp i. Jeg er ganske overbevist om at de kunne reflektere over å gå ut. Og det syns jeg ville være uheldig. Akkurat i øyeblikket er det de som truer med å gå ut. Og derfor må det tas hensyn til. Det er klart: De har sittet der kort tid, og da må det etter min mening gis konsesjoner og tas hensyn for at en ikke risikerer at en kommer opp i den situasjonen vi hadde før riksmålsbevegelsen kom inn i Språkrådet. Det var ikke noen behagelig situasjon.

G. W.: Men hvorfor må de på død og liv være med der da?

E. F. H.: Fordi de representerer en meget vesentlig del av vår språklige tradisjon. Og de har vist seg altså å kunne holde ved like sin styrke ganske kraftig. Bare det at de i sin tid fikk til et brudd i Forfatterforeningen burde kanskje fått oss til å gjøre noe mere alvorlig sjøl allerede i 50-åra. Da var det jo faktisk Staten som grep inn. Det vil si, initiativet kom jo fra Helge Sivertsen. Men jeg tror det ville vært heldig om vi hadde tenkt mere på det den gangen. Vi trodde at dette ville blåse over.

G. W.: Men hang ikke riksmålsframmarsjen sammen med en allmenn politisk situasjon som vi ikke har i dag, slik at en tilsvarende reaksjon fra riksmålsfolka ikke ville være tenkelig i dag?

E. F. H.: Nei. Det tror jeg ingenting på. Jeg tror det er meget uheldig at man blander sammen politikk og språk. Og jeg tror det spesielt er uheldig at de politisk radikale blander inn visse radikale synspunkter på språkspørsmålet. Jeg mener, det populistiske syn som hevdes blant visse radikalere i dag, det deler jeg jo ikke engang politisk, men jeg deler det enda mye mindre på det språklige

området. Jeg er jo faktisk populist når det gjelder stadnamn. For der er jeg i høy grad en forkjemper for lokalsamfunnets former osv.

G. W.: Vi kan kanskje komme tilbake til stadnamn seinere? — Under siste møte i Språkrådet gjorde du det klart, i motsetning til f. eks. Trygve Bull, at du ville stemme med riksmålsfolka når det gjaldt spørsmålet om læreboknormalen.

E. F. H.: Absolutt!

G. W.: Du har også hevdat at det nå først og fremst er riksmalet som fortjener innrømmelser og støtte, ikke samnorsken.

E. F. H.: Jada. Ja, samnorsken behøver jo ingen innrømmelser i og for seg, for den står jo i midten, den. Den må nødvendigvis stå i midten. Så det er ikke noen fare for at den kan hoppe ut. Jeg mener, den ligger jo i sjølve situasjonen, den.

G. W.: Kan du utdype dette synet ditt, at det først og fremst er riksmalet som trenger støtte nå?

E. F. H.: Riksmalet gikk inn i dette arbeidet under den forutsetning at visse konsesjoner skulle bli gitt til dem. Det er klart. Det har de sagt hele tiden, og det har de malt på. Og det er klart: Vi kan si at det er politisk agitasjon. Alt er politisk agitasjon. Det samme ville det være om nynorskfolk sa at nå går vi, nå vil vi ikke være sammen med disse fæle riksmålsfolka. Det ville være politisk agitasjon. Hadde de hatt noen styrke bak seg, så måtte vi ta hensyn til det. Det er helt klart at det må tas politiske hensyn.

Og som jeg uttrykkelig sa under møtet på Klekken m.h.t. læreboknormal/riksnormal, så syns jeg i grunnen det er en viss mangel på logisk samsvar i det å skape en læreboknormal som vi tvinger igjennom i lærebøker og så si at vi, som faktisk ikke har noen som helst vanskeligheter med å lære oss en eventuell slik læreboknormal, vi skal ikke være bundet av det. Jeg er ikke noen videre tilhenger av det som prinsipp. Men viss det å vedta eller foreslå at læreboknormalen skal gjøres gjeldende for områder utenfor skolen på noen måte skulle føre til brudd i Språkrådet, så må jeg stemme imot et sånt forslag. En rent politisk vurdering, og ikke noe annet. For jeg mener at det er mye viktigere at vi eventuelt kan nå fram til en form for kompromiss Og kunne vi altså nå fram til et kompromiss som kunne få alle til å godta en læreboknormal som er mer enn en læreboknormal, så var ikke noe bedre enn det.

G. W.: Jeg kunne ha lyst til å komme inn på det politikkbegrepet du bruker her. For jeg husker du ble nokså provosert av samnorskrepresentanten Ivar Grotneass' forslag om at spørsmålet om rettskriving og læreboknormal skulle utsettes, bl. a. fordi det med det

første vil foreligge heilt nye granskingsresultat om hvilke endinger som faktisk blir brukt i ulike substantiv. Dette framlegget avviste du, og du grunngav det med at *saka* var politikk, ikke spørsmål om vitenskapelige undersøkninger. Da er spørsmålet mitt: Åssen kan du hevde noe slikt, når du har fått sete i Språkrådet nettopp som faglig (filologisk) sakkyndig fra Universitetet i Oslo, ikke på grunnlag av språkpolitisk innstilling? Og hva slags politikk er det som ikke tar omsyn til vitenskapelig, systematisk innsamla kunnskap om den *saka* politikken gjelder?

E. F. H.: Altså, det er fullstendig feil! Det er nyttig å få innsamlet alt det materialet. Men jeg mener politikken skal ikke legges opp etter hvordan talemålet er på dét og dét og dét enkelte punkt. Da får vi en fragmentering. Altså vi skal ikke velge *vei* eller *veg* etter hvor mange som sier det ene eller det andre, sånn som Seip var inne på, for eksempel. Seip brukte det jo mot *veg*, ikke sant, og andre har brukt det for. Det mener jeg er en usystematisk måte å gå fram på, for da kan du likeså godt kaste over bord *seg, meg og deg*, for eksempel, og skrive *sei, mei og dei*. Det er klart. Det sier sikkert flertallet av det norske folket i dag. Det vil si, de har jo sånne blandingsformer. Så det er etter min mening irrelevant å gjøre sånn. En må bare simpelthen vurdere, og det er vi nødt til å gjøre på så mange områder. Og jeg mener altså at det er mange ting som ikke har vært med i vurderinga.

For eksempel har vi tatt for lite hensyn til det at ordene har sin — skal vi si, status. Ikke sant? Visse ting går ikke an! For eksempel går det ikke an... Til tross for at *inte* og *itte* og slike former har vært ganske utbredt i talemålet og fremdeles er det i stor utstrekning, så er det etter min mening for det første ikke noe vunnet ved å prøve å føre dem inn i skriftspråket; vi har ikke bruk for dem; vi greier oss utmerket godt uten. Og dessuten har de, etter min mening, et stempel på seg som er der i dag. Det gjelder også om *dem/dom* som eneform i 3. person flertall; den har ingen sjanse hos oss, men den har vunnet fram i Sverige. Altså, selvfølgelig kan man som idealist si at men dét må dere da se å fjerne, for gudbevarer, det er da sosialt følt at disse stakkars formene skal stempes som vulgære. Men det er et fact of life, og det får vi finne oss i. Det er ikke min oppgave å fjerne sosiale stempler på ord, altså.

G. W.: Men er ikke dét nettopp en hovedoppgave i språknormeringa? Språknormeringa skjer jo ikke for språkets egen skyld, men fordi språket fungerer sosialt, nettopp overfor de enkelte brukerne.

E. F. H.: Akkurat. Nei, men mitt syn er

elitesyn, altså. Det har jeg sagt hele tiden. At vi skal bestemme. Og folk flest bruker ikke skriftspråket sånn som vi bruker det. Folk flest bruker ikke skriftspråk på langt nær så mye. Det folk flest er interessert i, det er å få regler for hvordan skriftspråket skal brukes. Og jeg anser det ikke for noen fordel at det norske skriftspråket i dag legges noe nevneværdig nærmere til talespråket. Jeg mener, viss det ble lagt nærmere på grunn av de uttrykkelige målsetninger som vi har i våre regler, altså tilnærming mellom de to målformene, så er det helt i orden for meg. Viss vi kan bli enige om å kaste over bord hele *jeg*, for eksempel, og bruke bare *eg* som skriftmålsform: Helt i orden for meg, viss alle er enige, altså. Det gjør ikke meg det skapte grann. Jeg gir blaffen i om folk sier *je* og *jæ* og *jæi* og gud vet hva, viss vi ble enige! Men så lenge vi ikke blir enige, så skal jeg holde fast på *jeg*-skrivemåten. Og jeg ville sette pris på om vi også kunne få normering av talemålet i mye sterkere grad. Altså, jeg liker ikke at folk — studenter da, blant annet — sitter og sier *stasjon* og sånt noe. Jeg har lyst på at vi skulle kunne gjøre noe med det, men jeg vet vi ikke kan det.

G. W.: *Hva er det som er så gærnt med det?*

E. F. H.: Det er simpelthen det gale at det (ler)... Vi bør ha talemålnormering til en noenlunde akseptert norm. Det er klart at når jeg, som utmerket godt vet at dette er ikke noe vulgærmål, men nærmest en demonstrasjon, trass fra denne fyrens side,.... Men altså for meg er *stasjon* dannet, og dannet mål er bedre enn udannet mål — ganske enkelt.

G. W. (ler) *Men er ikke det veldig subjektivt, da?*

E. F. H.: Javisst er det subjektivt! Det er nettopp dét: Du kommer ikke unna subjektive ting. Det er akkurat som at visse ting går det ikke an å bruke og visse ting går det an å bruke.

G. W.: *Men da er din subjektivitet bedre enn andres, da, som syns at stasjon er åleit, altså?*

E. F. H.: Ja. Min subjektivitet eller min mening er selvfølgelig bestandig hevet over enhver students.

G. W.: *Hvorfor det? Fordi du er professor?*

E. F. H.: Selvfølgelig! Fordi jeg kan mer. Ikke sant? Det kan jeg jo, stort sett.

G. W.: *Men det du kan, da, har det noe...? Hva er det som er så kvalitativt mye bedre...?*

E. F. H.: Det er ikke spørsmål om noe kvalitativt. Det er bare simpelthen det at sånne ting må vi også vurdere. Og selvfølgelig setter jeg nå tingene på spissen.

G. W.: *Sånne ting? Hva er «sånne ting» for noe?*

E. F. H.: Jo, sånne ting som dannet mål og

ETT FOLKELIG NORSK SKRIFTSPRÅK!

ikke dannet mål. Det har vi tatt alt for lite hensyn til. Og resultatet er et mens vi har sittet og målt og veid, så brer stadig vekk en slags bokmålsnormaltale seg som mønster svært mange steder her på sørøstlandet. Det har gjort det i min tid. Altså, da jeg vokste opp — på Ringerike — så sa vi fremdeles itte der. Og når jeg er hjemme på Ringerike nå, så faller jeg straks tilbake. For jeg kan jo ringeriksk, jeg, i motsetning til de fleste byfolk, som i virkeligheten ikke kan snakke annet enn et temmelig oppblandet mål, ikke sant. Jeg mener, det er veldig mange byfolk her i Oslo, for eksempel, som ikke kan snakke noe Oslo bymål, som snakker normalisert, mer eller mindre, med en god del slingring. Det er for øvrig ikke ordentlig kartlagt, og det er jo det som dere (i Talemålsundersøkelsen i Oslo) driver med, da. Men altså jeg går bevisst over, for jeg er født med ute- og inne-mål, jeg. I dag sier disse gutta som jeg lekte sammen med som liten og som jeg treffer når jeg er hjemme, de sier ikke. Men jeg sier itte. De har lagt om.

G. W.: Men kjenner du til alle de nyere undersøkingene fra, la oss si, 1965 og utover, fra Tyskland, Sverige, USA, England, av språksosiologisk art og i stor målestokk, som nettopp antyder at et maksimalt talemålsnært skriftspråk utløser større verbal aktivitet? Barn i skolen våger med ett å skrive og skriver stilistisk sett imponerende, barn som tidligere har syntes å være i bakleksa.

E. F. H.: Jada. Jeg er helt klar over det.

G. W.: Det kan rett og slett virke kulturskapende med et slikt talemålsnært skriftspråk.

E. F. H.: Jo. Jeg er klar over det. For det første så vil jeg mot det si, at jeg er noe tvilende med hensyn til den kulturskapingen. Jeg vil gjerne se den dokumentert på en langt bedre måte enn det etter min mening har vært gjort. For det derre med kulturskaping, det er sånn som du hører, men som du aldri får ordentlig dokumentert.

Men det er en annen sak som jeg vil legge mere vekt på. Den er mere *ad hoc*. Det er nemlig at de problemene som eksisterer både i tysk og fransk og for en stor del også i engelsk, de er så uendelig mye større. Altså, avstanden er så mye større der enn den er i Norge. Og derfor mener jeg at i allfall har vi dét problemet i Norge i dag, å gjøre noe med vårt eget spesielle skriftspråkproblem, nemlig tilnærming eller ikke tilnærming, da mellom nynorsk og bokmål. Det er så mye, mye viktigere enn å drive noe tilnærming til tale-målet. Det vil si, tilnærming til talemålet i dag.

En annen ting er det om det om ti-tjue år skulle oppstå en situasjon hvor det er naturlig å gjøre et dugelig steg, for eksempel ta opp disse vikske supinumsformene. Dem vil jeg i dag stri imot med nebb og klør, for jeg syns det forvirrer. De lager bråk i regnskapet. De eneste formene som vil få min støtte, er de formene som kan være felles for bokmål og nynorsk. Viss nynorsken plutselig skulle velge å gå inn for de vikske formene, så blir situasjonen helt forandret. Det er klart. Men så lenge det er sånn, så mener jeg at vi ikke skal kaste bort tida på det derre der. Det er helt unødvendig. Og det er ikke blant de tingene som skaper vanskeligheter, etter min mening. For jeg mener at nettopp der kommer syntaks og mye annet mye mere inn.

G. W.: Det virker på meg som om det viktigste for deg er å gi støtte til sånt som kan nærme de to nåværende skriftnormalene til hverandre, uansett om det er representativt for norske talemål eller ikke.

E. F. H.: Ja, absolutt. Ja, så absolutt i dag. I dag er det det.

G. W.: Kan du grunngi det nærmere?

E. F. H.: Altså, jeg har to alternativer. Det ene er tilnærming i retningen din, forutsatt, naturligvis, at det blir en tilnærming fra begge kanter, i retning det vi kan kalle et samnorsk. Det er klart. Det er jeg villig til å gå med på. Men på den annen side må det jo tas hensyn til skriftnormalen, sånn som den er.

Oppgitt andre alternativet, altså viss det ikke er noen vilje til eller ønske om tilnærming, ja, så vil jeg foretrekke å stå på det vi har. Da vil jeg ikke ha noen tilnærming til noe som helst. Ikke til østlandsk talemål, i allfall. For det mener jeg er helt overflødig i dag. Jeg vil heller at østlandske talemål skal nærme seg til bokmålet.

G. W.: Under Klekken-møtene hevdta du også nokså krasst at Språkrådet overhodet ikke arbeidde med talemål, bare med skriftspråket. Betyr det at du meiner Språkrådet i si normering av skriftspråket ikke trenger ta om-syn til åssen folk flest snakker?

E. F. H.: Nei, det betyr ikke egentlig det. Det er for kategorisk sagt, altså. Men at vi ikke arbeider med talemålet, ja, det er en ganske annen sak. Vi arbeider i prinsipp med skriftspråket. Og til en viss grad beklager jeg det. For, som jeg sa, jeg hadde ikke i og for seg noe imot om vi også kunne gi retningslinjer for uttale og sånt. Men vi har altså ikke gjort det. Vi har overlatt det til en privatmann å lage Norsk uttaleordbok. Og det er klart at det har mange praktiske fordeler. Men jeg er

altså ikke prinsipielt imot en viss tendens til talemålsnормering i norsk, som vi har i andre språk.

G. W.: Nå tenkte ikke jeg på det. Nå tenkte jeg heller på dét: *Bør du ikke ta hensyn til åssen folk snakker, når du skal bestemme hvilke former som skal kodifiseres i skrift-normalen og hvilke ikke?*

E. F. H.: Nei. Det er ikke tale om bare å ta hensyn til det. Selvfølgelig må du ta hensyn til hva slags former....

G. W.: Flertallsformer på landsbasis, mener jeg.

E. F. H.: Nei. Altså, det er dét som jeg er uenig i. Det er ikke spørsmål om flertallsformer. Altså, det er der, det er det jeg har imot. Man skal ikke velge flertallsformer på den måten. Den litterære tradisjonen må veie tyngre.

G. W.: Ålreit. Det var et klart svar. Men da er spørsmålet mitt, — og det ble ikke behandla under Språkrådsmøtet; jeg var lei for det, altså —: Bryter ikke denne holdninga di mot Lov om Norsk språkråd, § 1b? Jeg kan ikke se annet enn at den gjør det. Der står det, som du veit, følgende: «Norsk språkråd skal følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen.» Altså, på grunnlag av både talemål og skriftspråk. Og den tilnærminga det er tale om her, er vel å merke ikke mellom riksmaål og bokmaål, som en kan få inntrykk av i bokmålsseksjonen for tida, men mellom bokmaål og nynorsk. Da er spørsmålet: Når du sier at du tar ikke hensyn til flertallsformene, er ikke det brudd på dette punktet i lova?

E. F. H.: Nei. Og viss samnorsktilhengerne vil utelukke riksmalet, så går jeg øyeblikkelig. Og da skal jeg lage bråk. Viss dere vil påstå at riksmalet er mindre norsk enn....

G. W.: Nei. Det mener ikke jeg. Som du veit, så mener ikke jeg det. Jeg står ikke på noen «nasjonal» linje.

E. F. H.: Nei, akkurat. Neimen, jeg mener at det er jo ikke spørsmål om akkurat det å ikke ta hensyn til disse formene. Men det er simpelthen det at i øyeblikket så mener jeg at vi vinner mer på å holde dette som en rent formell skriftmaalsform og prøve hvor langt vi kommer da. Og da må vi vurdere ut fra alle hensyn, ikke bare simpelthen si at den formen, den setter vi som hovedform, for den har 80% av landets befolkning bak seg. Viss dette er ei form av typen *ikkje/itte*, så har den ikke sjanse. Rent bortsett fra at det er en veldig uheldig ting at det er blitt krangsel om akkurat det ordet. Hadde nynorsken i sin tid besluttet seg til å gi blaffen

i å ha *j* ved palatalisering der, ikke sant, så hadde du hatt ei fellesform. Så hadde du sluppet hele bryet. Altså en sånn form er det tull å drive å telle. Og på samme måte er det noe tull å telle med *veg* og *vei*. Men det er klart at når det gjelder andre former, så kan det oppstå steder hvor det er nyttig å ha greie på sånt. Men vi har jo ikke lagt fram noen tilråding om det. Det eneste vi har tilrådd, det er å imøtekommе riksmaalskravet om å få bruke visse former som er i bruk i litteraturen og som vi begge vet er i bruk i tale-språket. Det er ingen som vil forby noe.

G. W.: Men hør her: Du sier at dette er et spørsmål om politikk. Javel. Jeg oppfatter situasjonen slik: Det står uttrykkelig i lovene for Språkrådet at de utviklingstendensene som bidrar til tilnærminga mellom nynorsk og bok-mål, skal støttes opp. De ordformer som...

E. F. H.: Ja, «støttes opp» betyr da i min mening at hindringer skal tas vekk.

G. W.: Hva slags hindringer kan det være?

E. F. H.: Eventuelle hindringer, f. eks. at de og de formene er forbudt. Det skal tas vekk. Men man skal ikke forby. Det er svaret, ganske enkelt. Man skal ikke forby. Men man skal heller ikke forby tradisjonelle former, så lenge disse formene er levende. Det har vi gjort.

G. W.: Men ser du ikke at det er et tankekors her?

E. F. H.: Nei.

G. W.: Tankekorset — for meg — består nemlig i dette, om jeg han få si det: At nynorskrepresentantene (i Språkrådet) kan ikke forventes å gi slipp på flere av formene sine eller ta inn i seg tradisjonelle bokmålsformer, så lenge bokmalet ikke nærmer seg i retning av deres normal. Det kan vi ikke forvente.

E. F. H.: Hvorfor ikke?

G. W.: Og så lenge kreftene i bokmålsleiren trekker den andre vegen, bort fra nynorsken, bort fra de folkelige talemåla, i retning av riksmalet: Hvordan kan det å støtte helt spesielle riksmaalskrav harmonerer med denne tilnærningslinja?

E. F. H.: Jeg støtter ikke noen spesielle. Jeg støtter simpelthen kravet om måtehold og om toleranse overfor de målformer som vi nå engang har. Og det er mye viktigere å ha riksmaalsfolket med oss, som sagt, enn i øyeblikket å ha med samnorskfolket. For samnorskfolket står i midten likevel. Og de er dessutan en meget svak minoritet etter min mening.

G. W.: Det at de er svake, er med andre ord i seg sjøl et minus?

E. F. H.: De har ikke noe politisk å fare med. Det er ikke noe hjelp i om dere beslutter å gå ut, ikke sant. Det er et rent politisk resonnement.

G. W.: Da kan vi rett og slett definere ditt politikkbegrep som maktpolitikk.

E. F. H.: Ja. Det kan du godt kalle det. Jeg har ikke noe imot det.

Men du, jeg vil gjerne arrestere deg littegrann nå det gjelder det du sa om nynorsken: «Vi kan ikke vente at nynorsken kommer oss imøte.» Nynorsken er et minoritetsmål i dag. De får ta sine egne problemer... De har *alltid* vært et minoritetsmål. I dag er de til og med på tilbakegang. Det er klart at de står overfor svært store problemer. Men de får i alle fall være forsiktige. Og de får resonnere ut ifra sine egne behov og sine egne ønsker når det gjelder tilnærming.

Men du har jo ikke vært inne på spørsmålet om samnorsk. Etter min mening eksisterer jo samnorsken allerede i dag. Jeg har alltid sagt at samnorsk ikke eksisterer. I og for seg eksisterer det jo ikke formelt. Men samnorsken, den eksisterer i form av radikalt bokmål. Viss du stappa inn de eneste formene som fremdeles mangler, nemlig supinumsformene,

så hadde du nemlig samnorsk — etter min mening. Noe lenger i retning av nynorsken kommer du ikke. Det er mitt absolute syn på dette her. Det er klart at dette er et syn; dette er ikke noe politikk. Det er rett og slett et syn på det. Noe lenger i retning av nynorsken er det fullstendig håpløst å tenke seg.

Derfor mener jeg at nå ligger problemet rett framfor nynorsken. Nynorsken kan gjøre hva den vil. Den kan bestemme seg til å gå over til eller gå hardt i retning av det som foreligger som reelt alternativ, nemlig radikalt bokmål. Vil de gjøre det, vel vel, da skal jeg gjerne være villig til å gå inn for det eneste steget som stenger på den andre siden, nemlig disse supinumsformene. Vårsågod. Viss de vil det, så står det altså åpent for dem. Men det er en situasjon som de må få diskutere aleine. Og jeg vil si at det kan ikke være lett å gjøre. For det de da må gjøre, er å hive sin litterære tradisjon over bord.

G. W.: Men det var et argument som ble brukt mot nynorsken da den var i ferd med å etablere seg øg, ikke sant, at den hadde ingen litterær tradisjon. Er det et fullgodo argument?

E. F. H.: Det får de reflektere over. Det er klart av vi har gjort klassikerne fra det forrige århundre vanskelig tilgjengelig. Viss vi går over til radikalt bokmål, gjør vi dem enda vanskeligere tilgjengelig. Og jeg er ikke lykkelig for det. Bevare meg vel! Hele mitt instinkt strir i grunnen mot det der. Altså viss vi ikke hadde hatt nynorsken, så skulle vi ikke gitt en eneste konsesjon til det du kaller folkemålet, etter min mening. Da skulle vi stått fast på — ja, 1917 eller noe sånt noe, kanskje.

G. W.: Av hensyn til litteraturen?

E. F. H.: Ja, selvfølgelig. Av hensyn til litteraturen. Og av hensyn til den språklige tradisjonen. Jeg mener det er *mye* viktigere... Du kan lære folk skriftspråket, nemlig. Det er jo ikke systemet i skriftspråket som er vanskelig for folk flest. Det er bare tull, det.

G. W.: Hva er det som er vanskelig, da?

E. F. H.: Det er syntaks, og det er blant annet en masse fremmedord. Det er klart at folk har ikke noe vanskeligere med tokjønnssystemet enn med trekjønnssystemet! Det er jo det rene sludder! Altså, det er sånt som virker så fyllete på meg, å argumentere som om det er bedre at et språk har tre kjønn enn at det har to kjønn. Det er klart at det er ikke vanskelig for et menneske som har tre kjønn å venne seg til at to faller sammen i skriftspråket. Det er mye vanskeligere for de som bare har to kjønn i talespråket å holde orden på tre kjønn i skriftspråket.

G. W.: Viss vi går utafor de intellektuelles og de teoretisk velutdannas rekker, altså til

Språklig Samlings litteraturpris 1976 tildelt

STEIN OVE BERG

for visesamlingene
Hestehov og brun beis

innb. kr. 23,-

Albumblad

innb. kr. 35,-

tiden

såkalte «vanlige folk», så har vi jo erfaring for at de faktisk har trøbbel med skriftspråket, stundom i den grad at de kvier seg for å skrive.

E. F. H.: Trøbbel med hva da? Å lære at alle kunkjønnsord skal ha -en?

G. W.: Å skrive «riktig». Det vil si at de ville få skolens rødblyant i margen.

E. F. H.: Ja, selvfølgelig. Tror du det ville bli noe bedre fordi om du innførte folkemålet? Da kan du gå og spørre finnene, som har et folkemål som ligger helt opp til skriftnormen. Ånei, de har nok rødblyant nok. Nei, det er en kortsynhet der som ikke jeg tror noe på. Men det får så være, for det er klart at der kommer vi ingen vei videre. Men jeg vil altså si at viss det ikke hadde vært for nynorsken, så ville ikke jeg vært med på noe som helst av det som er gjort siden 1917.

G. W.: Du ville vært knallhard riksmålsmann, altså?

E. F. H.: Javisst ville jeg det. Det er jo det eneste fornuftige! Det er jo klart at i dag å bruke argumenter som Ivar Aasen til en viss grad hadde rett til å bruke, men som han riktignok brukte perfid, kan du vel si, — jeg går ut ifra at du til en viss grad vil være enig i at det Ivar Aasen innførte, det var slettes ikke folkemål. Han gjorde det så innmari vanskelig, og det var jo nettopp fordi han tok sågne hensyn som jeg gjør. Selvfølgelig kan du si at han brakte det litt nærmere, men det kan ikke ha vært lett for mange, selv i bygder med temmelig arkaisk målføre, å greie Aasen i første omgang. Men der mener jeg altså at vi i dag har mye lettere for å gjøre det derre der. Aasens argument var at han skulle gjøre skriftspråket lettere for den alminnelige mann. I dag er det klart at det er mye lettere å utdanne den alminnelige mann i retning av skriftspråket, fordi vi har så uendelig mye bedre skoler. Viss vi ikke greier det, så er det blant annet skolens feil, ikke folks — etter min mening. Og dessuten er avstanden (mellom tale- og skriftspråk) hos oss etter min mening så uendelig mye mindre enn f. eks. i fransk.

G. W.: Men i prinsippet er jo forholdet det samme. Og vi har jo materiale fra Norge som viser at et enda mer talemålsnært skriftspråk enn det vi har nå, har virka til å frigjøre verbal aktivitet: Skriving av skuespill, dikt, deltakelse i offentlig debatt osv. Det har vi jo belegg for, f. eks. under Østlandsk reisningsvirke.

E. F. H.: Jada. Det kan godt hende at det er sånn for noen. Men hvor stor prosent er det? Og hvor bra er det? Og hvor stor er logikkens osv?

Jeg har inntrykk av at dere av og til tar på dere litt rosenrøde briller når dere bedømmer sånt noe. Jeg tenker på at dere sik-

kert får forløst noen. Det er jeg ikke i tvil om. Alt mulig forløser. Det påstås jo også at nynorsken og språkgreiene forløste så mange talenter. Vi fikk alle disse herre — ja, vi fikk Vinje osv., ikke sant. Vi vet jo ikke om vi ikke hadde fått dem om vi hadde hatt dansk skriftspråk. Det kan vi jo ikke bevise.

G. W.: Vel vel. — Jeg vil gjerne du skal si noe om stadnamn-normering. Hva har du med det å gjøre?

E. F. H.: Jeg er Statens navnekonsulent og har vært det i mange år, sammen med Hovda. Og følgen er at vi får alle brysomme spørsmål hver gang folk slåss om et stadnamn. Og så får vi alle kart som kommer ut, til korrekturlesing. Og da bruker vi det materialet som ligger i Norsk stadnamnarkiv, som ikke er godt nok, sjølsagt, men som dog ikke er så aller verst likevel. Og stort sett slipper vi godt fra det. De protestene vi får, de er jo ikke på de punktene hvor vi som fagfolk av og til kan føle at vi burde hatt protester (ler).

G. W.: Har du noe prinsipielt syn på hvordan stadnamn skal normeres? Skal navnet for eksempel ha den forma det har på hvert enkelt sted, eller nært opp til den, eller skal det normeres etter ei landsvid norm?

E. F. H.: Jeg vil gå forholdsvis langt i retning av den stedlige form. Vi driver og arbeider med det der nå faktisk. Vi har jo nå resolusjonen om normering av stadnamn fra 1957. Før så hadde vi en fra 1933. Forskjellen er ikke veldig stor. Bak 1933 lå det forskjellige regelverk utarbeidd for Geografisk oppmåling, og alle sammen gikk i samme retning. Altså, alle som laget det var i grunnen tilhengere av normering, eller kanskje vi skal si systematikk.

G. W.: Men skulle denne systematikken hvile på et formverk som skulle gjelde hele landet, eller skulle en ta maksimalt hensyn til regionale former?

E. F. H.: Jeg tror nok i alle fall alle inntil Hjalmar Falk og Hægstad i grunn og bunn var stemt for en systematisering ut ifra nynorsk system. Og de ville gjerne gå langt. Og det gjorde de delvis også. Men de var også klar over at å følge den linjen helt ut, ville bare være å terge folk noe så innmari. Følgen var at de satte inn en del paragrafer med «dessuten kan ditt brukes» og «dessuten kan datt brukes» og så videre. Intensjonene har nok vært pene. Men alle har i grunnen helt opp til i dag vært temmelig innstilt på en nokså sterkt riksbyggelig norm. Men vi har måttet gi veldig mye konsesjoner, og jeg tror nok kanskje at jeg heller sterkt i retning av å gi ganske sterke lokale konsesjoner.

Jeg kan gi et eksempel på det problemet vi oftest får: Reglene sier at en skal følge ny-

Over til side 17

— FRAMLEGG TIL PRINSIPPROGRAM —

Jahrs framlegg til nytt prinsipprogram

1. LSS vil kjempe for språklig sameining av det norske folket ved ei sosial oppreising av det folkelige talet i landet, og vil arbeide for eit samlande norsk skriftmål bygd på målføra i bygd og by, med stor fridom i ordval og med folkelig seiemåte.
2. LSS ser skilnaden i språk og språkbruk som uttrykk for ulike kulturformer, og vil stø arbeidet med å styrke den folkelige kulturen.
3. LSS ser alt talet i innfødde nordmenn som variantar av norsk mål, og meiner at målstriden i dag først og fremst er ein sosial strid. Derfor ser LSS det arbeidet som Riksmålsforbundet driver for det konservative bokmålet («riksmål»), som bygger på talet i ein sosial og økonomisk elite i landet, som det viktigaste hindret for å nå fram til eitt sams skriftmål bygd på folkemålet.
4. LSS vil stø kravet om reell jamstelling for ny-norsk skriftmål på alle område i samfunnet.
5. LSS ser presset frå den anglo-amerikanske kulturen som den største faren for norsk mål i dag,
- og vil arbeide for å stø det norske målet mot påverknad frå denne kulturen.
6. LSS går inn for at folkevalde organ framleis skal styre språkpolitikken i landet, og vil motarbeide at ein gir konsesjonar til riksmålsformer som mest blir haldne oppe av pengesterke aviser og forlag.
7. LSS vil arbeide for at det offentlige skal nytte eit folkelig mål, særleg i publikasjonar og anna informasjonsstoff.
8. LSS meiner arbeidet mer å oppnorske ord og omgrep i ulike fagspråk må få langt meir vekt i språkrørtsarbeidet enn det til nå har hatt.
9. LSS vil stø samane i deires strid for samisk språk og kultur, og fremmendarbeidarbarna sin rett til å få undervisning i og på sitt eige morsmål.

Ernst Håkon Jahr.

Jahrs framlegg stod opphavleg trykt i Språklig Samling nr. 4/1975. I forrige nummer brakte vi merknader til framlegget frå Magne Aksnes, Gutorm Gjesing, H. Nygård og Lars S. Vikør.

Prinsipprogrammet

For min part kan je på det beste rå til at framlegget fra Ernst Håkon Jahr blir lagt til grunn for det videre arbeid med utforming av programmet. På de aller fleste punkt har je inga prinsipielle innvendinger å komma med. Men et par av punkta bør etter mi meining formes ansleis. Det som je først og fremst har festa meg ved, er formuleringa i punkt 5, som lett kan tolkes som ei krigserklæring mot den anglo-amerikanske kulturen i det heile, itte bare mot all unødvendig opptaking av anglo-amerikanske ord i målet vårt. For å unngå ei slik tolking — som kunne komma til å virke svært uheldig for Språklig Samling — bør formuleringa endres noe, t. eks. slik: «LSS ser presset frå anglo-amerikanske språk som en alvorlig fare for norsk målstrev i dag, og

vil gjøre alt en kan for å motvirke dette presset.»

Når det gjelder punkt 3, ser je helst at en stryker passusen om «alt talet i innfødde nordmenn som variantar av norsk mål», slik at første setningen i dette punktet kjem til å lyde: «LSS meiner at målstriden i dag først og fremst er en sosial strid.» Det er all grunn til å peke på — som det blir gjort i framlegget på dette punktet — at den kampen som Riksmålsforbundet fører for det konservative bokmålet er «det viktigste hindret for å nå fram til eitt sams skriftmål bygd på folkemålet.» Etter mi meining bør en her legga til: «Ved å bygge på folkemålet vil en også på beste måte ta vare på nasjonale verdier i vår språkarv.»

Alf Frydenberg

Merknader til debatt om prinsipprogram

Lars S. Vikør har i nr. 1/76 ein kommentar til Jahrs prinsipprogram som inneheld mye godt. Rettnok syns eg Vikør er for sjølkritisk når han påstår at det var feil av oss i LSS å lage ein samlenormal som vi gjorde — at vi «tok til i galen ende» — og at vi arbeidde for å få folk til å velje det nye alternativet ut frå «ein reint praktisk-økonomisk argumentasjon». Eg

beklager at Vikør (og eit par andre av våre eigne) slutter seg til det vanlige riksmålsklagemålet om at vi var og er «språkteknokratar». I det minste var vi ikkje meir teknokratar vi enn andre som lager rettskrivingsnormalar (irekna riksmålsfolka sjøl).

Når LSS i det heile blei til i 1959, var det vel fordi mange av oss språkradikalarar var skuffa over

resultatet av revisjonen av 1938-rettskrivinga. Personlig var eg lite fornøgd med bokmålsnormen og enda mindre med nynorsken. Dessuten var mange av oss misnøgde med den valne holdningen NM hadde til samnorskstanken. (Anna var vel heller ikkje å vente med folk som Ivar Eskeland og Trygve Bjørge i brodden for Mållaget).

Det var rimelig at det nye laget så fort som mulig ville vise kva det sto for. Og det gjorde det ved å lansere «Framlegg til samlenormal» i 1965 — etter fem års drøftingar. Framlegget kan ha sine store feil, men det viser i allfall kva vi gikk inn for — og det langt klarare enn eit fyldigare prinsipprogram kunne gjort. (Eg vil be Vikør konkretisere på kva punkt samlenormalen heller for sterkt over til bokmål).

Det er rett at medlemmene i Samlenormalnemnda stort sett såg det slik at nynorsken var på retur, og at det gjaldt om å berge det som bergas kunne. Utviklinga etterpå har gitt oss rett i dette. Statistikken viser at nynorsken har gått stadig tilbake også i åra etter 1965. Det er nok så at vi har fått sjå ei viss oppblomstring av nynorsken gjennom målungsdommen dei siste åra. Men dette har hittil ikkje gitt seg positive utslag på skolemålsstatistikken — og det er først og fremst den som teller i det lange løpet.

Eg kan heller ikkje være enig med Vikør når han seier at vi «rettskrivingsteknisk» forebels bør «avgrense oss til å hindre attendeslag i form av at riksmålsformene blir legalisert».

Det er eit altfor beskjedent siktet mål. Vi bør framleis — og sterkare enn før — kjempe aktivt for tilnærming — først og fremst for ortografisk samordning mellom målformene og for full godkjenning også i nynorsk av alle ord og uttrykk i folks naturlike taletalemål, inklusive dei såkalte «anbehetelse»-orda. Vi kan ikkje lenger finne oss i at noen av dei orda nordmenn flest bruker i sin dagligtale, skal klassifiseras som ubrukbar i ein landsgyldig norm. Vikør ber og om «respekt for taletalemålet», så på dette punktet går eg ut frå at vi er enige — stort sett. Supinumsformene i bokmålet er likeins eit svakt punkt, som vi bør arbeide vidare med.

Målet er ei samla målrørsle til kamp mot undertrykkerane, seier Vikør. Javel, men da må NM gå over til å føre ein aktiv samnorskpolitikk. Hadde NM gjort det i femti- og sekstiåra, hadde vi ikkje hatt bruk for noe særskilt samnorsklag. Dessverre veit vi korleis situasjonen i målleiren har utvikla seg, og framfor alt ser vi kor kaotisk forholda er i Mållaget i dag. Og det er slett ikkje sikkert at dei kompromisslause «nasjonalistane» i laget kan bli utmanøvrerte heller. Altså er det liten grunn til å snakke om nærmare samarbeid mellom LSS og NM foreløpig, slik både Lars og særlig Knut S. Vikør gjør seg til talsmenn for. (Det vil ellers gå fram av dette motlegget, at eg stiller meg kritisk til ein del av det Knut S. Vikør hevder i nr. 1/76. Men det er i allfall ei trøst for meg at han ikkje vil legge laget vårt ned førebels...).

Så over til prinsipprogrammet:

Vikør har mange fornuftige merknader til det foreliggende forslaget frå Jahr. Eg kan uten vidare støtte opp om punkt 2, 5, 6, 7 og 8 hos Vikør. Men eg syns det er malplassert å trekke Riksmålsforbundet inn i vårt prinsipprogram (p. 2). Det er å gjøre for stor ære på våre argaste motstandarar. Dessuten spørst det om ikkje programmet kan bli for omfattande og detaljert. Eg ser helst at vi held oss til dei store prinsipielle linjer som alle samnorskfolk kan samle seg om uten etterhald.

Med omsyn til punkt 1 vil eg etter nærmare omtanke bytte «målføra» ut med «taletalemålet». Dette fordi somme definerer «målføra» altfor snevert. Alt norsk taletalemål må tas i betrakting når eit felles skriftmål for alle nordmenn skal utformas. Demokratiet skal gjelde alle, ikkje bare folk med eit såkalt «godt» målføre. Tenk bare på dei mange hundre tusen som har bytt språkmiljø gang på gang og ikkje lenger kan seias å ha noen dialekt i det heile. Og tenk på dei nye blandingstalemål som har utvikla seg på utallige tettstader rundt om i landet! Dette målet skal det òg tas omsyn til. Noe anna ville være selektivt, puristisk og udemokratisk. Og ein ting til: Eg er ikkje fornøgd med formuleringa «stor fridom i ordval». «Full fridom» er det einaste eg kan godta her.

Punktet om samane og fremmedarbeiarane høyrer, etter mitt skjønn, ikkje heime i eit prinsipprogram for LSS. Det ville høve bedre om vi gav desse minoritetane vår moralske støtte i form av ein resolusjon.

Det LSS hittil har arbeidd for, er først og fremst eit offentlig samnorsk skriftspråk til bruk i skole og administrasjon. Det bør framleis være hovedoppgava. Dette betyr ikkje at vi på noen måte stiller oss utafor den mye omtalte folkemålsrørsla. Tvert om. Ei styrking av prestisjen til det folkelige taletalemålet i landet er ein uunnværlig del av arbeidet for eit samnorsk riksmål. Det er jo her snakk om to sider av samme sak.

Det er viktig at alle fritt kan bruke det taletalemålet vi vil uten å bli diskriminerte på noen måte. Eg trur forresten at dei fleste nordmenn gjør det i dag, både folk med ein relativt rein dialekt og andre som på fritt grunnlag finner det hensiktsmessig å normalisere meir eller mindre. Vi må for all del ikkje akseptere nemninga «knot» — verken i den tradisjonelle tydinga eller med den tolkinga riksmålsfolk har gitt ordet i den seinare tid. Saka er jo at praktisk talt 100% av det norske folk «knoter» — for så vidt som dei blander ulike dialektformer, mellomformer og skriftspråkformer etter eige godttykke. Dette må dei få lov til å gjøre med godt samvett. Det er slik språket utvikler seg i retning av eit samnorsk taletalemål. Og dette er ei utvikling som ser ut til å gå fortare og fortare etter kvart (jfr. taletålsundersøkinga i Høyanger).

Som eit apropos til det Vikør skriver om taletålsnormering vil eg gjerne ha sagt dette: Eg er enig i at opplæring i taletålsnormering i skolen er høgst

problematisk, fordi ei normering i bokmålsskolar lett kan bli ei normering i retning av konservativt bokmål, altså bort frå det talemålsgrunnlaget dei fleste elevar har — ei klar avnorsking i skolens regi. Ei talemålsnormering kan bare forsvaras så lenge ein beheld full kontakt med sitt opphavlige talemål og såleis gjennom normeringa faktisk auker sine dialekt-kunnskapar og blir seg språklige sammenhengar bevisst. Ei annen sak er det at det meste av opplæringa i skolen — både den skriftlige og den muntlige — implisitt er ei skolering i normalisert mål-bruk.

Vi ønsker vel alle å komme fram til ei samlande mål-form i landet. Her gjelder det bare om å finne det rette balansepunktet. Vi bør arbeide for ein norm som er så norsk som råd er, men som samtidig er slik utforma at det store fleirtallet kan akseptere han. I dette arbeidet har vi heldigvis eit virksomt hjelpe-middel til «sunn indoktrinering» av skoleungdommen i sidemålopsplæringa. Den er ein bastion vi for all del ikkje må gi opp.

Magne Aksnes

Revidert framlegg til prinsipprogram

Eg er svært glad for alle kommentarane som er komne inn til prinsipprogram-framlegget i nr. 4 i fjar. Eg er einig i fleire av dei innvendingane folk har kommi med, og legger her fram eit revidert framlegg. Svært mykje av det Lars S. Vikør ønskte forandra, har eg tatt omsyn til, slik at det kanskje nå er best å sjå dette framlegget som eit sams framlegg frå Vikør og meg, ikkje frå meg aleine.

1. LSS vil kjempe for språklig sameining av det norske folket ved ei sosial oppreising av det folkelige talemålet i landet, og vil arbeide for eitt samlande norsk skriftmål bygd på målføra i bygd og by, med stor fridom i ordval og med folkelig seiemåte.
2. LSS meiner at målstriden i dag først og fremst er ein sosial strid. Det viktigaste hindret for å nå fram til eit sams folkelig skriftform er den maktstillinga det konservative bokmålet har i samfunnet i dag, først og fremst i sentrale norm-gjevande instansar som presse, kringkasting, forlag, bedrifter, organisasjonar og offentlig administrasjon. LSS vil kjempe mot denne norma og Riksmaalsforbundet sine freistnader på å konservere henne.
3. LSS meiner at kvar nordmann i prinsippet må kunne nytte sitt eige talemål i alle situasjonar, og går mot offentlig talemålsnormalisering (t. d. i skolen) og privat språktwang (t. d. i næringslivet).
4. LSS vil stø kravet om reell jamstilling for ny-norsk skriftmål på alle område i samfunnet.

5. LSS går inn for at skolemålet over heile landet bør vere mest moglig i samsvar med det folkelige talemålet på staden.
6. LSS meiner at skilnader i kulturformer har sambheng med språklige og sosiale skiljelinjer, og vil stø arbeidet med å styrke den folkelige kulturen mot presset frå den kommersielle masse-kulturen.
7. LSS ser det anglo-amerikanske språkpresset som den største faren for norsk mål i dag, og vil arbeide for å stø det norske målet mot dette trugsmålet.
8. LSS vil arbeide for at det offentlige skal nytte eit folkelig mål, særlig i publikasjonar og anna informasjonsstoff.
9. LSS meiner arbeidet med å oppnorske ord og omgrep i ulike fagspråk må få langt meir vekt i språkrørtsarbeidet enn det til nå har hatt.
10. LSS vil stø samane i deires strid for samisk språk og kultur, og fremmendarbeidarbarna sin rett til å få undervisning i og på sitt eige mors-mål.

Ernst Håkon Jahr

GÅVER

P. Hjelle 10,—, O. Ytrehus 10,—, Aa. Løvland 60,—, A. Ytrehus 60,—, G. Gjessing 10,—, E. Vatnaland 20,—, O. Tjørhom 20,—, B. Johansen 10,—, E. Aasgrav 40,—, O. Lohne 40,—, K. Western 50,—, H. Ytrehus 40,—, O. Ørsal 10,—, A. Hellevik 80,—, H. Aasbø 10,—, P. Sætre 10,—, A. J. Waldenstrøm 30,—, A. Frydenberg 30,—, H. Dalene 100,—, F. Hødbe 10,—, E. Vold 30,—, Å. Aakvik 100,—, O. Teigland 10,—, O. Dalgard 10,—, E. M. Magerøy 10,—, B. Rongen 30,—, O. Byrkjeland 25,—, T. Nomeland 10,—, O. Åse 80,—, P. E. Vale 35,—, M. Rekeland 15,—, J. Vidar 30,—, P. Engum 20,—, A. Skogen 20,—, O. Kylleso 20,—, A. E. Oldem 80,—, K. Skei svoll 5,—, M. Magnusson 130,—, B. Hestetun 20,—, E. Myklebust 90,—, O. Eggen 30,—, A. Nesland 20,—, J. Havstad 30,—, O. Bjørklund 10,—, E. Hofset 15,—, P. Hoel 30,—, «fers» 10,—, L. Myklebost 100,—, H. Sætra 30,—, A. Smørgrav 30,—, L. Roer 100,—, I. Sognnes 10,—, I. Tjønn 10,—, R. Seweriin 100,—, I. Grotnæss 20,—, A. F. 50,—, P. K. Aamo 35,—, A. Ørsal 45,—, L. Egerdal 40,—, T. M. Gauslaa 5,—, N. Vorren 30,—, T. Refsdal 100,—, R. Berli 10,—, K. Brodtkorb Danielsson 30,—, J. Skauge 20,—, O. Thesen 100,—.
Kasseraren takkar for gåvane!

Betaling for i år

Somme står ennå til rest med betalinga for 1976. Vi la inn betalingsblankett i forrige nummer, men kanskje han er kommen bort? Nå trenger vi penger, skal vi holde aktivitetene oppe og få ut et ekstra nummer av bladet i år.

Derfor: Har du ikke betalt før, så gjør det nå! Bruk i tilfelle vanlig postgiroblankett (innbetalingskort). Gironummer og adresse står i bladet.

Kassereren

Fram for folkemålet!

Jau, nå «skyt det fram so det dunar» med folkemålet, dvs. med dagleg bruk av dialektane, i bygd som i by. I siste året har eg hørt klingande bygdenorsk av unge ekspeditriser og sjukesøstre både i Bærum og Oslo, og desse gav tydeleg uttrykk for at dei heldt sitt heime-mål for minst like «fint» som bymålet, som dei altså nektar å «knote» seg fram på. Like merkeleg var det for meg å kunne konstatere at ingen av kundane reagerte surt, slik eg før har vore vitne til på Oslo-butikkene.

Kva er det som har skjedd? — Ja, her på Austlandet har nok hedemark-diktaren Alf Prøysen gjort ein kjempeinnsats med sine talrike viser og småstubbar på levande bonde-mål. I Trøndelag har Vømmøl-gruppa gitt eit tilsvarande døme på kva styrke — språkleg og emosjonelt — som framleis ligg gjømt i målføra våre. Og når det gjeld Nord-Norge så hørte eg nyleg i radiobarnetimen ein serie lesen av Per Knutsen på så levande folkemål at eg knapt har hørt maken i det mediet. Her har elles Hålogaland Teater tatt opp systematisk arbeid for å hevde og dyrke den vakre musikalske nordlandsdialekten.

Av Olav Dalgard

Så kan ein spørje: Kva er grunnen til at nynorsken har gått så sterkt tilbake i disse landsdelane i siste tiåra? På trass av at nynorsken i grammatikken og det meste av ordvalget ligg også desse målføra mye nærmare enn bokmålet? — Ligg forklaringa på dette i vankunne om dei saklege tilhøve, og i storoffensiven til Riksmaalsforbundet i 50-åra, i samband med den store utfløttinga til byane? — Eller er det nynorsken som framleis smakar for mye «vestlandsk» til at trønderar og nordlendingar kan kjenne seg heime i den nåverande «normalen»?

Truleg begge delar. Det er lett å skjonne at ungdom som veit han må ut av bygda og helst til storbyane for å finne seg yrke, tenkjer som så: Dialekten min er ein drawback, og det er best eg tar etter det målet som alle avisar skriv til dagleg og dei aller fleste talar dit eg kjem. Likevel merker ein nå mellom dei unge ei gledeleg protesthandling mot dette «sprog»-presset frå byane, som truleg er kom-

me for å bli, og for å skape ein ny norsk språkvilje mot utvatninga og utslettinga av vår nasjonale målkjerne.

På andre sida er eg ikkje i tvil om at nynorsk-normalen er ein støytestein og ein grunn til at store delar av Aust- og Nord-Norge har valt å «kaste ut» nynorsken etter å ha prøvd denne i fleire år. Det er nemleg framleis så mye både i former og ordtilfang som ikkje fell naturleg for folk utafor Vest-Norge og fjelldalane, at dei heller prøver å finne seg tilrette i bokmål med valfrie former.

Eg skal her kort nemne noen døme som eg har røynsle for verkar lite tiltalande for denne parten av landet. Det gjeld i første rekke *skrivemåten* på verb med stutt rotvokal: *koma(e)*, *skjøna (e)* der alle frå aust og nord i landet brukar: *Komma(e)* og *skjønne*. Like eins ei mengd ord som *ven* — *venn*, *val* — *valg*, *bøn* — *bønn*, *vet* — *vett*, som desse dialektane har sams med bokmålet. Eg ser av siste Språkleg Samling, nr. 1/76, at nynorsk-seksjonen av Norsk språkråd nå har tilrådd dobbel endekonsonant og andre austnorske særmerke, i ei rekke av desse orda, og vel og bra er det.

Av andre former som verkar «tunge» og unaturlege for aust- og nordlandet vil eg særleg nemne eigedomspronomenet *deira*. I aust og nord er det vanleg med *deres* (eller *doms*), og Olav Duun brukte denne forma. Like eins burde det vere fritt for å bruke objekt-forma *dem* i staden for *dei* (*deim*), *mens* for *medan* og skrive *børje* i staden for *byrja(e)*.

Dette kan synast småting når det gjeld eit heilt språk, men eg kjenner meg viss på at dei mange formene eg har nemnt døme på i dag er ei hindring for at aust- og nordlandet vel nynorsken til skolemål, der denne så opplagt står nærest det levende barnemålet.

Ordskiftet om ny rettskriving har så smått blussa opp att i det siste, og vi som har gjennomlevd fire rettskrivingsombøter er ikkje redde for å bli med på ei femte — som da burde kunne lempa nå nynorsken slik at den også fell meir i smak hos austlending, trønder og nordlending, og dermed nærme oss den dagen da nordmenn kan kjenne seg noenlunde heime i eitt felles skriftspråk. Det bør skje for «århundret nedrødmer», for å tale med Wergeland. Det kan mannjamn bruk av våre mange ordrike og velklingande målføre hjelpe oss fram til. — Og sjølsagt er eit kyndig og energisk «språkråd» ein viktig førestand for at så kan skje.

BØKER

Innkomne bøker:

Lars Brink og Jørn Lund: *Dansk Rigsmaål*. Lydudvikling siden 1840 med særligt henblik på sociolektene i København. Bind 1 og 2. Dansk Gyldendal. København 1975.

Gustav Indrebø: *Kva er norsk målreising?* Norsk Bokredningslag. Bergen 1975.

SPRÅK I NORDEN

Hvert år gir de nordiske språknemndene ut et felles skrift, som på norsk heter *Språk i Norden*. Dette skrifet kom ut første gang i 1970, og det er dermed det sjette i rekka som foreligger nå.

Språk i Norden 1975 er ei lettest og innholdsrik bok. Innleiingsvis får vi stutte referat frå de nasjonale språknemndenes virke i foregående år (d. e. 1974). Det gjelder Dansk Sprognævn, Svenska språkvårdsnämnden i Finland, Institutionen för nufinska, Det islandske sprognævn, Norsk språkråd og Svenska språknämnden.

Ståle Løland gir ei utgreiing om åssen arbeidet for et fellesnordisk språklig samarbeidsorgan har utvikla seg. Motiva for et slikt organ forteller Løland om innleiingsvis, og den svenske språknemndssekreteren Bertil Moldes liste over arbeidspoggaver for ei nordisk språknemnd hjelper til å konkretisere tanken. Det kommer også greitt fram hva slags betenkeltigheter enkelte land (særlig Danmark) har hatt mot ei nordisk språknemnd. Gjennom ei rekke sitat frå sentrale dokument i det samnordiske språkarbeidet får vi syn for åssen situasjon tegner seg nå.

På det 21. nordiske språkmøtet i København 20.—22.9.1974 orienterte Ole Henrik Magga, Kaj T. Larsen og Robert Petersen om samiske, færøyske og grønlandske språkspørsmål. Foredraga deres utgjør hovedartiklene i *Språk i Norden* 1975. Særlig burde Maggas bidrag, «Samisk språk og Samisk Språknemnds arbeid», være av interesse for norske lesere. Gjennom et historisk oversyn over samisk normeringsarbeid frå 1619, da den første boka på samisk blei til, til dagens situasjon, får vi et klart inntrykk av samenes vanskelige kulturelle stilling. Magga er høflig overfor Norge og holder landet fram som «et foregangsland ikke bare når det gjelder samisk i skolen», men også når det gjelder arbeidet for å fremme samisk litteratur. Men samstundes kommer

samenes og samiskens dårlige godt fram. Samisk institutt blir ikke rådspurt i alle saker som angår samenes samfunn og kultur, det har inga myndighet overfor sentrale styremakter og det stir med trang økonomi. Sentrale norske myndigheter viser framleis til tider skammelig arroganse og få-kunne om samenes språklige situasjon (s. 46).

Den samiske nasjonens strid for sine språklige retter er i prinsippet den samme som den vi fører for de norske folkemåla, sjøl om den konkrete undertrykkinga av samisen er uendelig mye meir påtakelig og synlig. Vi bør ha et våkent øye for den beklemte språklige situasjonen samene er i. Det kan lære oss noe om de kreftene som har skapt folke-målsundertrykkinga i det norske språksamfunnet, og vi vil kunne se at det kan være grunnlag for ei solidarisk holdning til samenes språk- og kulturstrev.

Kaj T. Larsen skildrer åssen færøysk språkrøkt har utvikla seg sia 1846, da V. U. Hammershaimb la fram sine første prøver på færøysk skriftspråk. Hammershaimb er mannen som parallelt med Ivar Aasen la grunnen for færøysk rettskriving.

Grønlandsk rettskriving blei radikalt endra i 1973. Robert Petersen, som sjøl har tatt aktivt del i rettskrivningsarbeidet, gjør greie for eldre og nyere grønlandsk, sentrale drag i talemålet, skriftspråkets talemålsgrunnlag og utviklinga av skriftnormalen. Til slutt gir han ei skildring av grønlandskens bruksområde og ei vurdering av dens stilling nå og i tida framover.

De to siste artiklene i boka står Poul Lindegård Hjort og Tove Skutnabb-Kangas for. De gir uttrykk for ulike syn på mulighetene til å overvinne den kommunikasjons-vansken dansker og finner opplever seg imellom. Skutnabb-Kangas er meir pessimistisk enn sin danske kollega, særlig når det gjelder om å få dansk forståelig for finnene. Det er nemlig slik at finnene vanskeligere forstår dansk enn danskene forstår finlandssvensk. Og attpåtil står svenskene langt svakere i Finland enn mange ser ut til å tro. Størsteparten av finsk ungdom velger f. eks. engelsk som første fremmedspråk i skolen, ikke svensk.

(En morsom detalj: Hjort og Skutnabb-Kangas står for bokas eineste lattervekkende innslag. Hjort avviser løsninga med tolk ved finsk-dansk samvær: «der kræves ikke megen fantasi for at forestille sig situasjoner, hvor tolkeassistance ville belaste samværet mere, end det ville gavne det.» Men fantasi til Skutnabb-Kangas (som for øvrig sjøl er simultantolk) må likevel ha vært begrensa til seminar-/konferanse-situasjonen ved dette høvet, for

ho skriver: «Men tolkningen behøver ikke alltid vara en mycket högtidlig, formell sak som kräver dyr apparatur (...). Tolkningen kan också försiggå under friare former, som konsekutivtolkning, (...). Viskande simultantolkning kan också ordnas (...). — Du verden!»

Som i de tidligere års *Språk i Norden* er det også i denne boka fyldige oversyn over nyere ordbøker og ordlistar i de nordiske landa. Og for Danmarks, Sveriges og Norges vedkommende er det korte sammendrag av og merknader til nyere litteratur som har interesse for språkrøktsarbeidet. Boka har også et register over artiklene i alle de tidligere *Språk i Norden*.

Språk i Norden 1975.

Arsskrift for språknemndene i Norden.

Cappelen, Oslo 1975.

140 s. Kr 20,00.

Geirr Wiggen

Tanums ordbok for bokmål i ny utgåve

Tanums ordbok for bokmål i ny utgåve

Kor mange menneske er det her i landet tru, som nyttar kløyvd infinitiv i målføret sitt, men som ikkje veit at det er høve til å nytte han skriftlig i bokmål? Kor mange av dei som seier *ho* eller *hu*, har lært på skolen at *ho* er tillaten sideform i bokmål? Kor mange kjenner til at former som *glømme*, *gjømme*, *spelle* osv. er sidestilte hovudformer saman med *glemma*, *gjemma*, *spilla* osv.? Det er grunn til å tru at folk flest svært lite veit om alle dei folkmålsformene som etter kvart er komne inn i bokmålet, og som det er høve til å nytte t. d. av skolelevar i skriftlig arbeid.

Det er kanskje litt seint, men vi syns det er rett å gjøra merksam på at *Tanums store rettskrivningsordbok* for bokmål som nå (frå 1974) ligger føre i ny omarbeidd utgåve, gjør betre greie for dei folkmålsformene som er tillatne i bokmål enn dei fleste ordbökene og -listene som er å få i handelen. Universitetslektor Bernt Fossestøl har saman med rektor Marius Sandvei stått for denne 4. utgåva av ordboka. Det er lagt ned eit stort arbeid i ajourføringa, og denne nye utgåva er da òg blitt mykje betre enn dei tidligare utgåvene.

I tidligare utgåver var t. d. kløyvd infinitiv berre heilt tilfeldig markert. Det er nå endra, og alle dei infinitivane som har høve til å ende på -a, har fått det markert.

Ny verkar òg typografien i verket. Bruken av halvfeit trykk på langt fleire ord enn før har gjort boka mykje lettare å finne fram i og med det betre og raskare å bruke.

Positivt er det òg at den nye interessa for målføra og dialektbruk har nedfelt seg i innleininga. I altfor

mange ordlistar blir det dessverre kategorisk slått fast at uttalen av t. d. *fabrikk*, *lampett* og *gymnastikk* er gal dersom ikkje trykket ligger på siste stavninga. Nå er det kommi inn i Tanums ordbok at «Det er selvsagt ikke hensikten med ordboka å motarbeide naturlige dialektale uttalevariante, eller gi dem noe mindreverdsstempel» (s. X). Om alle ordbokredaktørar og ordbokførfattarar kunne merke seg det!

Ordboka har med om lag 300 tusen ord, og det er ei ikkje lita utviding i høve til førre utgåva. Dei nyeorda som er komne med, er stort sett henta frå nye fagområde, moderne teknikk og vitskap. Men eg meiner det òg er viktig å peike på at mange av deiorda som er med i denne *bokmålsordboka*, er ord som av mange vil bli oppfatta som «nynorskord». Det er ord som t. d. *avrøyting* ved siden av *avstemning* og *løysing* ved siden av *lösning*. Dette er rette vegen å gå, det er viktig å få bort den innstillinga at det og det ordet er eit nynorskord, det og det ordet eit bokmålsord. Ordfilfanget blir rikare både for bokmåls- og nynorskbrukarane dersom vi kunne få rivi ned noen stengsler her.

Boka kostar 68 kroner, og det må seias å vera ein akseptabel pris i dag for ei så nyttig og pent innbundne bok.

J. Sverdrup, M. Sandvei, B. Fossestøl:

Tanums store rettskrivningsordbok. Bokmål.

Johan Grundt Tanum forlag.

Oslo 1974. 525 s. Kr 68,00.

Ernst Håkon Jahr.

Ny utgåve av Aasen-storverk

Norsk bokreidingslag har gitt ut *Norsk Maalbunad* på nytt. Dette storarbeidet fra Ivar Aasen si hand kom ut første gongen i 1925. Da var det Sigurd Kolsrud som stod for utgivinga.

I *Norsk Maalbunad* har Aasen ordna norske ord etter tyding. Det er såleis eit semantisk verk som har parallellear i Rogets «Thesaurus of English Words and Phrases» (1852 og seinare) og i Sanders' «Deutscher Sprachschatz» (1873 og seinare). Boka er eit resultat av ordstudier som Aasen heldt på med frå slutten av 1830-åra (heftet «Navne paa adskillige Ting») til han døyde i 1896.

Det systematiske og klårt målretta arbeidet med ordsamanstilling etter tyding sette Aasen i gang med i 1842, da han fekk i oppdrag frå vitskapselskapet i Trondheim å lage ei dansk-norsk ordbok. Parallelt med ordboks- og grammatikkarbeidet sysla han heile tida med den semantisk grunna ordsamanstillinga. Han tykte det arbeidet var «mere interessant end mange andre». Når han sjølv aldri kom til å gi ut *Norsk Maalbunad*, var det fordi han var overlag streng med kvalitetene i arbeida sine. Han tykte sjeldan det blei godt nok. Men 5. februar 1876 skriv han i dagboka si: «Endelig færdig med Samstilling.» Og sju dager seinare: «Færdig med Registrrene til den nye Samstilling.» Han sette sjølv namn på verket, og han fekk det innbunde. Men han gav det likevel aldri ut. Han brukte det sjølv som oppslagsverk ved annan gransking.

I utgåva frå 1925 har Kolsrud tatt med «Samling af Synonymer og Ord som i Betydningen staae nær ved hinanden» (1843). Den nye utgåva er eit fotografisk opptrykk av 1925-utgåva, og ho inneheld såleis ikkje berre dette tidlege arbeide i tillegg til Norsk Maalbunad men også Kolsruds innleiing til boka, som fortel i større detalj om korleis arbeidet med ordsammanstillinga skrei fram.

Som oppslagsbok til allmen bruk er eg redd *Norsk Maalbunad* er avleggs no. Der er nok alt for mange ord som knapt er kjende i norsk språkbruk i dag. Men boka er framleis eit interessant verk om ein ser det frå vitskapleg og særleg språkhistorisk synsstad.

Norsk Maalbunad er denne gongen utgitt med tilskott frå Halldor O. Opedals fond for norsk målreising og måldyrking.

Ivar Aasen: *Norsk Maalbunad*. Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding. 2. utgåva. Norsk bokredingslag. Bergen 1975.

XVI + 231 s. Kr 40,00 (hf) 160,00 (innb.).

Geir Wiggen

(frå s. 10)

Mitt syn er

norsk normal. Etter strenge regler bør i på Ringerike skrive *Myrane*. Men det heter ikke *myrane* på Ringerike. Det heter *myrene*. Og jeg insisterer på *Myrene*, for det er jo et hunkjønnsord. Og innenfor læreboknormalen har en jo anledning til i nynorsk å bruke -e-former i hunkjønnsord, ikke sant. Det er jo også sånne klammeformer, så vidt jeg husker, men det er jo klart at en behøver ikke erte folk med *Myrane*, når det er et hunkjønnsord. For iallfall hunkjønnsord har ikke den formen der oppe.

Jeg ville også gjerne gå inn for typen *Hauga*, jeg. For det sier jo vi. Og det skal altså etter reglene normaliseres til *Haugane*. Og det er akkurat som en rød klut for folk. For oppe hos oss er det en viss naboopposisjon mot folk lenger sør. Og der sier dom jo *guttane* og sånn, veit du, og det heter *gutta* hos oss.

G. W.: Til slutt: *Har du overhodet hatt noe aktivt forhold til Språklig Samling? Hvordan er forholdet ditt til Språklig Samling?*

E. F. H.: Til Språklig Samling? Nja, jeg har vel ikke egentlig hatt noe spesielt forhold til det i det hele tatt. Jeg har holdt et par kåserier der i tidens løp og tilrådd måtehold osv., som jeg pleier å gjøre i alle sånne sammenhenger. Og som sagt: Jeg tror nå ikke tiden er kommet for samnorsk — enda. Men jeg mener at alle muligheter skal holdes åpne for samnorsk. Men jeg mener jo også at den samnorsk Viss det overhodet skal lykkes oss å komme fram til noe samnorsk, så blir den ikke mere lik nynorsk enn det nåværende radikale bokmål. Det tror jeg er fullstendig håpløst, for da må vi nemlig innføre mer kompliserte bøyningsmønstre, for eksempel.

Men jeg har ingenting imot at Språklig Sam-

ling arbeider for samnorsk. Tvert imot skal jo Norsk språkråd støtte de tendensene som kan føre de to målformene nærmere hverandre. Men jeg stiller meg altså temmelig lite velvillig til den populistiske tendensen som ser ut til å vinne fram nå, med tilnærming til talemål og dialektdyrking og alt det derre.

G. W.: *Dine egne, personlige ønsker om hovedskriftspråksform er altså ikke styrt av hvorvidt det blir samnorsk eller riksmael eller nynorsk, men om det er en målform som tilfredsstiller flest mulig parter, — dvs. det jeg vil kalle et maktpolitisk syn?*

E. F. H.: Ja. Jeg mener vi må prøve å forhandle oss fram til en løsning på det planet, nemlig i Språkrådet. Og kan vi komme fram til noe som alle er enige om der, så er jeg ganske overbevist om at det ville gå igjennom i Stortinget. Og dermed er det i orden. Jeg har ingen interesse av å drive å måle og veie enkeltformer eller noe sånt utover det. Men sånn som forholdene er nå, så mener jeg at vi må ha et svært vidt spektrum av valgfrie former. Det gjør jeg simpelthen fordi vi har lagt opp til det. Vi kommer ikke videre.

(frå s. 1)

Litteraturprisen

Forlagsdirektør Johansen ønska velkommen med noen ord om prismottakeren og hans allsidige bakgrunn som lærer og student, journalist og kommunepolitiker, hesteentusiast — og visekunstner.

Formannen i LSS, Magne Aksnes, ønska velkommen på landslagets vegne.

Hovedtalen stod Geirr Wiggen for. Han gjorde greie for grunnlaget for prisen — takk for og oppmuntring til god skjønnlitterær bruk av levende folkemål — og for hvorfor nettopp Stein Ove Berg hadde gjort seg fortjent til den. Talen er gjengitt nedafor.

Prismottakeren sjøl takka med å fortelle fra sin bakgrunn som ullen sokning, om Kløftamålets beklemte og undertrykte stilling og om dialekt- og kulturblandinga i heimbygda nå. Han følte at den folkelige språkbruka hans var rett, at den hjalp visene hans fram til folk. Så godt han kunne hadde han prøvd å være særlig overfor morsmålet sitt i den skriftlige gjengivinga i visene. Han understreket at det var et heilt bevisst valg av språkform han hadde foretatt i si tid. Men Otto Nielsen i «Søndagsposten» hadde vært ei god støtte heilt fra starten.

Stein Ove Berg har lovt å komme tilbake på «Språklig Samlings» sider ved et seinere høve med ei skildring av sitt eige forhold til språk og språkbruk og av aktuelle språkbruksforhold heime i Ullensaker.

Noen ord ved tildelinga av Landslaget for Språklig Samlings Litteraturpris 26. april 1976

Landslaget for Språklig Samling har valgt å tildele Stein Ove Berg litteraturprisen i år. Vi er glade for at trubaduren fra Kløfta har takka ja, og for at denne vesle tilstelninga på Hotell Continental er kommi i stand.

Først noen ord om sjølv prisene. Det er ingen stor pris, forstått slik at den er til å bli rik på eller til å brødfø seg på. Men på sett og vis er den eksklusiv: Av historiske grunner (Landslaget for Språklig Samling er en ung organisasjon) er det bare få norske forfattere som har mottatt denne litteraturprisen ennå. Mikkel Fønhus fikk den som den første i 1963; så fikk Åsta Holth den (1964). Seinere er det Kåre Holt (1966), Elling M. Solheim (1969), Hans Børli (1972), Monrad Norderval (1973) og Rolf Stenersen (1974) som har fått Språklig Samlings litteraturpris. Jeg skulle meine det ikke er noe dårlig selskap for den 8. i rekka, årets prismottaker?

Også på anna vis er denne litteraturprisen eksklusiv. Den er knytta til arbeidet for ett folkelig norsk skriftspråk. Det er skrivende folk som har lagt stein til dette byggverket som har mottatt og som mottar prisen. De har fått den og får den både som takk for det de alt har skrivi og som oppmuntring til å skrive på folkemåls grunn frametter også.

Slik vi ser det som arbeider i Landslaget for Språklig Samling, er det ei overlag stor oppgave å reise de norske folkemåla gjennom ett skriftspråk som har tatt opp i seg det som er felles for dem og utbredt i dem. For — som vi veit — skriftspråk og talemål henger uløselig i hop. De virker på hverandre, om enn ikke i lik grad og med samme styrke. Her er sosialt sprengstoff gjømt.

Enda noen ord om dette: Talemålet er det grunnleggende og det første. Det målet vi lærer og bruker til vanlig heime og bland venner i barne- og ungdomsåra, er det egentlige morsmålet, det som er mest vårt eige, som vi bruker tryggest og sikrest. Skriftspråket — åssen det enn ser ut — er en abstraksjon på et enda høgere nivå enn talemålet, og vi merker det ved at vi lærer det seinere og på en annen og meir bevisst måte enn talemålet.

Likevel er skriftspråket viktig, — ja, stundom like viktig som talemålet. Meir og meir

av samhandlinga mellom mennesker foregår gjennom skriftlige meddelelser. Det er blitt stadig meir nødvendig å kunne uttrykke seg skriftlig og å kunne tilegne seg skrevne tekster. Men evna til å forstå og uttrykke seg i skrift er enda meir ujamnt fordelt i samfunnet enn evna til å gjøre det muntlig. Det å skrive og lese er vanskeligere, ei meir abstrakt intellektuell handling, enn det å snakke. Lenge var da også skriftspråket et privilegium forboddet den «danna» — dvs. velsituerte — delen av folket: overklassen. Dermed blei det «fint» å beherske det skrevne ord; snakke kunne alle. — Så skarpt tegner ikke de språksosiale grensene seg lenger i Norge (enda de er der: vi har våre tusener av såkalte «funksjonelle analfabeter»). Men like fullt har skriftspråket beholdt en prestisje i breie lag av folket som overgår talemålets. Mange norske kvinner og menn har ennå skriftspråket — slik de kjenner det fra skolen, fra avisene og bøkene, for den saks skyld fra reklameplakatene og bruksanvisningene — som rettesnor for hva som er «galt» og «stygt» og hva som er «rett» og «fint» språk. Slik virker skriftspråket inn på talen vår.

Og i dette perspektivet blir det viktig åssen skriftspråket ser ut i forhold til talemålet. Er det svært annerledes? Eller: Er det mye som er gærnt når jeg snakker? — Slik virker folkemålsfjerne skriftspråk, som f. eks. riks-målet i dette landet, til å gjøre mange mennesker usikre både i tale og i skrift: De finner ikke støtte i morsmålet sitt når de må ty til pennen, og de finner ikke heimemålet sitt igjen i det riks-målet de leser. En følge av denne situasjonen er at mange — barn som voksne — helst tier stille: «Jeg kan 'kke skrive orntli, jeg»... «Nei, jeg snakker så sleivete.» Dette gjelder særlig dem som er vokst opp i kulturer uten særlig sterke littérære tradisjoner, dvs. de tradisjonelle underklassene. I deler av språksosiologien er det blitt vanlig å snakke om taushet som arbeiderklassens «språk».

Dette er en alvorlig situasjon. Den er til hinder for full personlig utfoldelse og vokster for den enkelte det gjelder, og den gjør det uråd for alle å ta del i styre og stell på lik linje, i den daglige forvaltninga av våre nære og videre samfunn, — dvs. av våre liv. Språk er makt, heiter det. Det skulle gå fram gjennom det språksosiale perspektivet jeg har skissert som raskest her.

Det gjelder altså om å bygge et folkelig skriftspråk, et skriftspråk som bygger på sentrale drag i dette samfunnets ulike, levende morsmål mye meir enn på omsynet til den gamle litteraturen, en litteratur som i stor grad er blitt skrivi for de «danna», for en fåtallig overklasse, på deres premiss.

Ikke slik å forstå at jeg avviser denne litteraturen; deler av den har ennå noe å si oss, og den har i sin helhet kultur-historisk interesse. Men kultur er ikke først og fremst *det skapte*, men *det som skapes* — nå, i øyeblikket. Og språket er sjølve navet i alt kulturvirke, i skapende handling. Språket er ei heilt nødvendig forutsetning for kulturell utfoldelse. Med et utsyn, ja, til dels lammas forhold til språket, lammes vi som skapende mennesker i forhold til hverandre og omverda. — Store ord, dette. Men likevel...

Bare det maksimalt talemålsnære skriftspråket er godt nok. Riksmålet knytter seg bevisst til språktradisjonen fra den gamle litteraturen, ikke til de norske folkemåla. Derfor har det framleis et sterkt sosialt merke som, om en vil, overklassens eller «de fines» språk. Ivar Aasen la grunnen for et skriftspråk som frigjorde skapende krefter i store deler av landet og folket, nettopp fordi han i prinsippet la folkemåla til grunn. Men ikke uten forbehold! Av bestemte vitenskapsfilosofiske og idéhistoriske grunner (romantikken) blei ikke de folkelige bymåla og folkemåla på deler av østlandet, i Trøndelag og Nord-Norge ytt full rettferd. Derved står det ennå en teig urydda mark tilbake i skriftspråksutviklinga i Norge.

Den største steinen å sprengne er nå som før riksmålets dominans. Riksmålet: dette konsernative skriftspråket til en fordums overklasse som bare et lite fåtall har som morsmål i dag, men som har stor innflytelse ut over de kretsene der det tales, — fordi det gir «status», fordi det er knytta til Oslos og andre steders «vestkant», til de velsituerte og statusrike, og fordi det dominerer i de skriftbildene vi oftest møter. Forlag og de største avisene — med noen få unntak — støtter og bruker det; de store og innflytelsesrike i norsk næringsliv — skipsrederiene, industrimammutterne, — støtter det (se annonsene i *Frisprog* og *Ordet*).

Men nybrottsarbeidet er i gang. Og særsviktig er forfatterne i dette arbeidet. Derfor er det gledelig med den folkemålsoppblomstringa vi opplever i norsk litteratur i dag. Ikke minst at østlandsmåla tas i bruk, sia disse er blant landets mest latterliggjorte og undertrykte. Jeg tenker f. eks. på Ingar Skrede i romanen *Kora* (1974) og på Dag Solstad i romanen *25. september-plassen* (1974). Alf Prøysen må sjølsagt nemnes i denne sammenhengen som den store nyrydderen for det felles norske — det samnorske — folkelige skriftspråket. Hans viser, prosastykker og skuespill har gitt flatbygdsnorsken prestisje, ei reisning den tidligere har mangla, og som er ei forutsetning for at et riktig samnorsk skriftspråk kan komme i stand. — Men motkraftene er sterke, og de er der stadig. Og det kulturreisingsverket

som folkemålsarbeidet er, er ikke ett menneskes arbeid. Vi må være mange og seige og sta.

Vi i Landslaget for Språklig Samling kan ikke se anna enn at Stein Ove Berg er blant folkemålsreiserne, enten han har villa det eller ikke. Han har nådd fram til folk over heile landet med visene sine. Og når så mange liker stubbene hans, er det ikke minst pga. deres uanstrengte folkelighet, både i språk og tema. Kan noen forestille seg *Manda' morra blues*, denne pendler-skildringa, på urbant riksmål? Neppe.

Berg har ennå gitt ut bare to ganske tynne bøker med vers. *Hestehov og brun beis* (20 viser) kom i 1973; *Albumblad* (11 viser og 11 dikt) kom i 1975. Det er for visene sine Stein Ove Berg mottar Landslaget for Språklig Samlings litteraturpris 1976.

Jeg vil ikke gå inn på noen litterær vurdering av denne foreløpige produksjonen her. Grunnlaget for å gi Berg litteraturprisen er heller ikke først og fremst litterært, men språklig. La det likevel være sagt at de fleste visene er knytta til det nære og kjente, gjennom konkrete bilder. Mange er kjærlighetsviser.

(....)

Jeg stanser mot et vindusspeil
som dagen våkner i,
for bakom ruta sover ei
som aldri skal bli mi.

Jeg elsker henne høyt og vilt.
Hu ensa ikke meg.
Hu gikk forbi og lot meg stå
som ugras langs en vei.

Nå ligger hu bak si gardin
og drømmer kanskje søtt
om kjærligheten og om en
hu nettopp nå har møtt.

—
Jeg tar farvel og rusler hjem
og snart er klokka tre.
I grøfta sto en løvetann,
men den har jeg tatt med.

(Fra *Visa di*, 1973).

Men like typisk er de små folkevisskildringene, som f. eks. den kjente *Manda' morra blues*, om pendleren Andersen på Skarnes, eller visa om kona hans, *Hva med kona til Andersen på Skarnes?* Disse visene skildrer for så vidt deprimerende tilstander, men de er forma slik at gladlynnet anes under. Likevel er de langt ifra uten sosial eller politisk brodd. De vekker kanskje til ettertanke nettopp fordi de ikke proklamerer kritikken, men bygger den inn i beskrivelsen:

(....)

Vi unga brukte sparkstøtting på skolen.
Nå strør'om salt på veien, hvis det snør.

(....)

(Fra *Bilfri Trondhjemsvei*, 1975)

Går på perrongen
— fram og tilbake.
Ser etter toget
hver gang jeg snur.
Patter på snadda,
går fram og tilbake.
Ti'a går sakte
og snadda er sur.
Alt er grått i dag.
Snøslaps så vått i dag.
Hadde vært godt
å sova i dag.

(....)

(Fra *Blues i grått*, 1975)

I *Vise om ei ny tid*, som har banka på døra til *Norsktoppen* i disse dagene, er det uunngåelig å legge merke til undertonen av beklagelse over de nye tingenes tilstand. Det tilsynelatende tilfredse får et ironisk skjær («Vi får takke dem

Gamle „Språklig Samling“

Sia forrige nummer kom ut, har redaktøren gått igjennom Landslagets arkiv. Det har kommi for en dag at fleire nummer av bladet mangler, især frå de tidligste årgangene.

Landslaget vil gjerne komplettere sitt eige bladarkiv. Dessuten er det fleire bibliotek og vitenskapelige institusjoner som nå ber om komplette samlinger av «Språklig Samling».

Derfor ber vi gamle abonnenter:

Dersom dere har eksemplar av «Språklig Samling» frå tida 1960—1964 som dere kan avse, så vær så snill å kontakte redaksjonen.

Vi vil også kjøpe tilbake et begrensa antall eksempler av ungdomsskriftet «FRAMSYN» som Landslaget gav ut i 1961.

Adressa er:
Geirr Wiggen,
Sognsvn. 85, M 24,
OSLO 8.

som styrer/at det ennå finnes plass/ til en flekk med jord der vi kan så i grass.»). Og Berg er aldri så nær den politisk utvetydige ytringa som i avslutninga på denne visa:

Det ble vår på Kløfta også,
selv om våren aldri helt
er den samma på et brunbeis-byggefelt.
Men når gule plastikk-rumper
står og skinner mot ei sol,
fins det ikke no' som detta sted på jord.
Når en skitten pjokk i plastikk-lær
tar spenn og spade fatt,
veit vi godt at det var vår'n som kom i natt.

Vi skal slettes ikke klaga
vi som bodde her en gang
da vi nesten ikkesov for fuglesang.
Den gang røyken fra en bråtabrann,
der snøen var i går,
sa at løkka lå og lengta etter vår.

Nå som skauen har blitt borte
bak en grågrønn fengselsmur,
blir også rekkehøus av tre en salgs natur.

Vi får takke dem som styrer
at det ennå finnes plass
til en flekk med jord der vi kan så i grass.
Det står hestehov i grøfta.
Det er grøftekanter nok.
Og vi slepper da tross alt å bo i blokk.

Men si til dem som mener:
til Europa må vi dra,
at jeg heller hilser våren herifra.

(Vise om ei ny tid, 1973)

Noen smakebiter. Ingen litterær analyse. Litteraturprisen får Stein Ove Berg fordi han skriver vers som når fram og inn til folk, til hygge og ettertanke, og som virker fordi de har ei folkelig, uanstrengt språkform som de fleste identifiserer seg med. Her er noen eksempler: Han slipper hukjønnsorda fri, han skriver olja, ei lita jente, ei sol og skjorta mi. De østnorske jamvektsorda slipper han også til: «Å ta deg vart i handa/og spørre hva det var,/ men ikke ville veta så nøye»; «og nå kan alt være det samma»; «Vi skal slettes ikke klaga»; «Det er tøft å gjøra hærverk på lokalet»; «Kold-brann i magan». Her er de typiske sørøstnorske stuttformene i fleirtall av hukjønnsorda, som unga og bønda. Her er pronomenformene hu og a og 'n, og i den siste samlinga prøver han med pronomenforma dom i fleire viser. Mange av folkemålsdraga finner støtte i såkalt radikalt bokmål (jamvektsinfinitivene, ordformer som gjømme og glømme). Berg har i det heile vært lojal mot talemålet, sjøl om det har ført til brudd med gjeldende rettskriving (gølvret, rødda, morra, bråtabrann o. a.). Det meiner jeg

er rette vegen å gå nå. For først må folk bli trygge på sine eigne mål, først må de bli kvitt den språklige mindreverdskjensla, før ei ny — om enn aldri så folkelig — rettskrivingsnorm blir utvikla. Ellers vil ikke grunnlaget være til stede for at folk tar i bruk dette skriftspråket. Å sette folkemålsformene på prent, å bruke dem i seriøst litterært arbeid, er av stor betydning i arbeidet for å høyne folkemålas prestisje i folks eigne øyne.

Jeg skal ikke innlate meg på noen videre språklig analyse av Stein Ove Bergs viser heller, bare nøye meg med de spredte inntrykka som jeg har gitt ovafor. Det er nå mi mening, om jeg kan få si det uten å terge noen — nei, forresten, jeg veit det vil terge enkelte, — at den kulturen som lever blant folk flest i deres daglige virke, språkbruken medrekna, er ei rikere kjelde å ause av enn en fjernere litteratur-tradisjon. Også for forfattere.

Med det jeg har nevnt til nå, har jeg villa risse opp bakgrunnen for denne pristildelinga, grunnlaget for prisen og hvorfor vi gir den til Stein Ove Berg i år: Det er av omsyn til folkemålsreisinga i Norge, og det er fordi østlandsmåla og bymåla meir enn andre trenger støtte nå. Det er fordi Stein Ove Berg ikke har forsmådd sitt morsmål i visene sine, men tatt det kraftfullt i bruk og vist at det virker litterært også. Landslaget for Språklig Samlings litteraturpris 1976 er ikke minst meint som ei oppmuntring til Berg, for at han fortsatt skal lytte til det folkelige norske målet og bruke det i si framtidige forfattergjerning, både i viser og dikt. Jeg er sikker på at det vil være til vinning både for Berg sjøl og for kulturreisingsarbeidet i Norge.

Oslo, 26.4.1976.

Geirr Wiggen.

„RIKTIG UTTALE”

Aftenposten har begynt å «informere» leserne sine om «riktig uttale» av ord igjen. Vi leser for eksempel at det skal heite *ekse:m*, *ekspå:rt*, *ekstre:m*, *hårmo:n* el. *hormo:n*, alle med trykk på siste stavning. Sia dette blir holdt fram som «riktig uttale», må vi tro at Aftenposten meiner det er «galt» med trykk på første stavning i ord som disse.

Likevel må vi tro at Aftenpostens medarbeider i denne sammenhengen — professor C. Hj. Borgstrøm — veit at førstestavingstrykk rår i alle østlandske og trøndskje dialektar, med andre ord for et flertall av folket.

Aftenpostens «sprogrettledning» rører ei arrogant holdning overfor norske morsmål. Dialektene inneholder «feil» som vi må lære å luke bort! Det osar av forakt for folkemåla.

Veit du forresten hva den stankende gassen fra bilene heiter? Du tar feil om du trudde det var eksos. Skal vi tro Borgstrøm og Aftenposten heiter det *ekshaust*. Og ordets «rette» uttale er *ekså:st*, kan vi lese i denne bakstreverske avisra.

Makan.

gw

Diktspråk og dagligspråk

Av Gutorm Gjessing

I riksmålskretser er et vanlig argument at «dikterne skaper språket». Men det er nå ei sanning med store modifikasjoner. Vi har mange særspråk, og hver enkelt av oss snakker fleire språk etter det miljøet vi er i. Vi har kvinnespråk og mannsspråk, klassespråk, departementsspråk osv. Diktspråket er ett av disse særpråka, og kanhende det som etter heile sitt vesen skiller seg klarest ut fra andre. For dikteren gir framom alt uttrykk for kjensler, og kjensler kan ikke få uttrykk gjennom vanlig «normalprosa». US-filosofen Susanne K. Langer har sagt at alt som kan bli sagt i ord, er tanker, og alt uutsigbart er kjensler. Derfor må dikteren uttrykke seg gjennom ordbilder, metaforer.

Rett nok bruker vi ordbilder i dagligtalens alle sammen. Hender det noe særer gledelig, «skinner vi som ei sol», i heilt andre situasjoner blir vi «gravalvorlige». Står vi overfor ubehaglige problem, «feier vi dem under teppet», og øyner vi et nederlag «får vi kalde føtter» osv. Men disse ordbilda vi slår om oss dagstøtt, er bare faste,stående uttrykk, klijéer.

Slik kan ikke dikteren nøye seg med. For han er metaforene sjølve livsnerven i språket. Det er bildebruken som skaper diktet som litterær form. Og dikteren må skape sine eigne bilder for å kunne gi mest mulig presise uttrykk for sin kunstneriske fantasi og sine kjensler. Gjennom den varierte og originale bildebruken viser dikteren si eiga kunstnerpersonlighet.

Skilnaden mellom diktspråket og vanlig prosa, ser en kanhende best i den manglende evna fleire fine lyriker har til å skrive prosa. Jeg tenker på en så fin og kjenslevår lyriker som Louis Kvalstad, min gamle venn. Etter hvert blei diktsamlingene hans heller stereotype, manierte, uten den våre, poetiske skyggelegginga han før hadde. Det virka som om han kjente det som ei plikt å gi ut ei samling om året. Så jeg sa til han at han burde skrive prosa ei stund for å komme ut av dette manierte. Da han fikk et stipend til Italia, lova han meg å skrive prosabrev fra reisa. De var nesten ikke til å lese. Han som i si tid kunne forme så presise og malende, kjenslevare metaforer, blei snakkesalig ordrik fordi han ikke kunne forme det han opplevde i klar skjønnbar

prosa. En annen var Gunnar Reiss-Andersen som også var en uvanlig fin lyriker. Men når han skrev prosaartikler i avisene, mangla de også ofte heilt den klarheta og presisjonen en fant i dikta hans. En tredje er Stein Mehren som en jo ikke har kunnet unngå å lese atskillig prosa av etter hvert. Igjen dette ordrike, ofte skoddelagt uklare språket. Men har er jo avgjort en fin lyriker. En kunne for såvidt ta med Arnulf Øverland i denne buketten også.

Det er klart at vi har hatt, og har, mange, mange lyrikerer som skriver stor prosa. Det er ikke noen vits i å rekne opp namn engang. Ikke dess mindre viser de få døma jeg har nemnt at diktspåk og vanlig prosa er to ulike språktyper. Og diktspåk er ikke det skapende i det språket vi bruker til daglig.

Den bundne forma i diktet har alltid gjort språket konservativt. I den kunstneriske komplementariteten form — innhold, er forma stabiliserende, innholdet — idéen — dynamisk. Her er det mulig at den «modernistiske» dikttinga frigjort fra rim, ofte fra rytme også, kan komme til å stå noe friere, men det veit vi ikke ennå. I denne sammenhengen kommer også inn det skillet som allerede den franske språkgranskeren de Saussure skapte mellom *langue* og *parole*, «språk» og «tale» kalte Alf Sommerfelt dem. «Språk» er den stabile strukturen i språket, «tale» er slik folk bruker språket til daglig. Og det er «tale» som skaper endringene og etter hvert tvinger endringer inn på språkstrukturen også. Og det vil si at det verken er dikter eller språkprofessorer som endrer språket, men alle vi som bruker det. Når den store danske språkgranskeren Otto Jespersen førte inn nye ord i språket sitt, som t. d. «tyd» — betydning (meining) eller «samfat» — sammenfatning, så har det ikke hatt den ringeste virkning i dansk språk.

Otto Jespersen holdt en forelesningserie i Oslo i 1920-åra, der han hevda at språkvoksteren går nedadra og oppover i de sosiale laga. Vi ser det i engelsk. Fra den normanniske landvinninga i 1066 og til langt inn i 1300—1400-åra var normannerfransk språket til overklassa. Først i siste halvpart av 1300-åra vågde Geoffrey Chaucer å skrive engelsk. Ennå er engelsk et blandingsspråk, men det franske innslaget har heile tida gradvis blitt mindre, og ennå i vår tid trenger ekte engelske ord gradvis de franske overklasseorda ut.

Fra begge ytterfrontene i norsk språkstrid, riksmalstilhengerne og de konservative målfolka, blir det hevda at skriftspråket må bli bevart uendra. Skriftspråket er etter sin natur meir konservativt enn talemålet. Atter er engelsk et godt døme. I rettskrivinga henger t. d. den gamle, angelsaksiske bruken av diftonger, særlig *ea*, i ord som *bear* = bære, *near* = nær, *earl* = jarl, der uttalen i alle tre

høve er ulik, men uten diftong. Konflikten mellom skrift og tale i England har blitt så stor at like etter krigen blei ei overlag radikal rettskrivingsreform nedstemt i parlamentet med bare ei stemmes overvekt! I fransk ser en også en slik konflikt mellom skrift og tale. Derfor er det rimelig nok at verken riksmaalforkjemperne eller høgnorskleiren ser med blide øyer på rettskrivingsendringer.

Men fornyinga av språket tvinger seg fram likevel. Det kan bli satt noen bremseklosser på prosessen. Men den kommer til å gå sin veg. Og den kommer fra folket, fra arbeiderer og bønder, fra det som framstående riksmaalskribenter har kalt «rennesteinspråk» og «pøbelspråk». Og som i England hvor ekte engelske ord støtt trenger inn, vil fornyinga av språket vårt også skje ved at norske ordformer, bøyingsmønster og ordstilling trenger ut restene av dansk skriftspråk. Det er ikke lenger enn sia mine guttedager at vi gikk og diskuterte om det heitte «nøgle» eller «nøkkel», «kjød» eller «kjøtt».

BLAD-STYKKET

av

Arvid Torgeir Lie

Han sette seg føre å skrive eit stykke om ei sak han kjende, og inn til distrikts lokale blad han stykket sitt sende.

Men kor blei det ikkje, kor såg det 'kje ut det som han skreiv, det var som han i språket opp så kronglete kleiv.

Han brukte knapt alminnelege ord, det blei både stift og abstrakt, og det han skreiv og sette på trykk ville han ikkje ha sagt.

Men kvifor brukte han så denne stil i det lokale blad? Han var då ellers ein endefram mann, ein mann ifrå denne stad.

For det skrivne ord hadde han visst for stor respekt, og på liksom å finne den rette norm han la for avgjerande vekt!

Bruker 90% (frå side 3)

være obligatorisk? Striden har gått for seg på overflaten. Bare uhyre sjeldent har det vært snakk om hvem det er som bruker a-endinger og hvem det er som bruker en-endinger. I dag vet vi bedre, og i dag snakker vi om det. Det er det striden egentlig dreier seg om: hvem skal bestemme hvordan vi skal skrive. Hittil har den økonomiske og kulturelle eliten her i landet fått bestemme, bl. a. fordi vi andre stort sett ikke har tatt problemet alvorlig nok. Dette er det lille mindretallets kunstgrep, de har greid å dekke over hva som er stridens grunnleggende motsetning. Videre må flertallets ansvarlige og valgte representanter ta sin del av skylda. Hadde det ikke vært for hederlige unntak, som f. eks. Halvdan Koht, er det få lyspunkter å spore i Arbeiderpartiets språkpolitiske linje. Han og en del andre så hele tida klart hva det norske folket ville miste dersom de reaksjonære språkkreftene skulle få bestemme utviklinga: vi ville miste vårt eneste middel til å uttrykke og signalisere vår identitet, vår personlighet og vår solidaritet. Avstanden mellom det norske språket i alle dets talte varianter og det skrevne ord ville øke. Det å kunne uttrykke seg ledig og fritt når en skal skrive, det å kunne skrive det en har i tankene slik en snakker, ville bli forbeholdt en liten overklasselite.

Språkets sosiale betydning

Den språkvarianten som overklassen bruker, får stor prestisje fordi overklassen har stor prestisje. Kampen for bedre levekår, for økonomisk vekst og sosial utjamning og trygghet har sviktet på dette punktet, ja, arbeiderbevegelsen har gjort helomvending og gått med på overklassens premisser. Vi har rett og slett ikke forstått verdien av språket og den rolle det spiller i sosial sammenheng. Språk-s o s i o-
logisk forskning viser helt klart at det knytter seg prestisjeurderinger til ulike språkvarianter, f. eks. dialekter. I det ligger kilden til undertrykking og diskriminering. Språk-psykologisk forskning viser like klart at når folk må snakke eller skrive annerledes enn de er vant til, kan de ofte få problemer av personlig eller sosial art. Folk blir tale- og handlingshemmet, usikre, får mindreverdsfølelser, og de kan få vansker med å tilpasse seg omgivelsene. Undersøkelser her i landet blant finske innvandrere i Nord-Sverige har vist at konflikt mellom to språknormer ikke fører til at en behersker to språk, men at språkevnen reduseres i forhold til begge normene, folk blir såkalt dobbelthalvspråklige.

Språkvitenskapen har innsett dette. Nå må også språkplanlegging og språkpolitikk komme over på det sporet hvor språkets egentlige funksjon er å finne, nemlig at det uttrykker og bærer erfaring og virkelighet fra menneske til menneske. Mange sørgetlige resultater av språklig undertrykking varsler om at dette kan vi ikke ta alvorlig nok. At framstående norske sosialistledere av i dag kunne gå med på den reaksjonære Foreldreaksjonen i begynnelsen av 50-åra, vitner i beste fall om manglende kunnskap, i verste

fall om politisk bevisstløshet. Den aksjonen betydde et langt tilbakeskrift for det eneste virkelige forsøket på å få gjennomført at norske barn skulle få lære å skrive mer i overensstemmelse med talemålet sitt. Kunnskap kan jeg ikke beskytte Trygve Bull for å mangle. Når hans kompromisslinje i det hele tatt vinner gehør i Norsk språkråd, må det derfor komme av at vi stadig er bevisstløse. Det norske sosialdemokratiet har ett stort hull, og det er omsorgen for det språket som skal bevare sosialdemokratiet.

Jeg nevnte at riksmalet holdes kunstig i live. Ja. Det skjer ved at vi ellers befinner oss i en dvaletilstand, der kreftenes frie spill får bestemme normer og verdier i språket. I tillegg kommer at disse kreftene så å si subsidieres til å holde seg opp: Fra språkkonservativt hold hevdes det at norsk litteratur hovedsakelig utgis på riksmalet. Men når bare en svært liten del av litteraturen er levedyktig, uten støtte fra den innkjøpsordninga som gjelder her i landet, da må vi spørre: hvor levedyktig er egentlig riksmalet?

Norge har en allsidig og rik variasjon i talemålet. Mangfoldet i talemålet er en del av vårt folk, det gjenspeiler lokale og nasjonale verdier som er umistelige. Likevel er vi i ferd med å miste mye, fordi den fellesnevneren vi som en nasjon er nødt til å ha, skriftspråket, ikke er noen god fellesnevner. Folk flest føler seg ikke hjemme i den. Slik vi får opp respekten for alt ærlig arbeid og gir det prestisje, slik må også alt språk ha lik prestisje. Alt språk er nemlig like godt. Problemet blir å finne en skriftlig fellesnevner som flertallet føler som sitt språk. Nøkternt sett er verken riksmalet eller bokmål på den ene kanten, og nynorsk på den andre, gode fellesnevner. Det er en kjengjerning at Ivar Aasen, da han la grunnen for den nynorske skriftnormalen i forrige århundre, tok lite hensyn til de nedre delene av Østlandet, dvs. byene og flatbygdene. I dag bor nesten halvdelen av folket i dette området, eller om lag 1,8 millioner mennesker (tallet er basert på folketallet i kommunene pr. 1./1. 1975). Nesten halvparten av landets innbyggere har ikke noe fullgodt skriftspråk å hjelpe seg med. Mange, svært mange, føler denne mangelen daglig. Den er til hinder for den personlige uttrykksformen, ja ofte for det å uttrykke seg i det hele tatt. Jeg har nevnt at dette ofte fører til psykologiske og sosiale problemer. Like alvorlig er det at motstanden i selve språket brytes ned. Vi oversvømmes av ord og uttrykk som ødelegger det. Moteord, slangord, utenlandske ord, særlig svenske og engelske. Dagsrevyspråk, sportsjournalistspråk, politikerspråk. Språket vårt blir til slutt en eneste stor klisje. Språket og språkbrukerne kan lett komme til å la seg lede og manipulere i en slik situasjon, og det fins grupper som vet å utnytte dette. Kravet til språket er ikke om det skal være pent eller stygt, norsk eller unorsk. Språket skal tjene oss i vårt samkvem med hverandre. Kan det uttrykke hva jeg føler? Kan jeg hamle opp med det? Et mitt språk like verdifullt som språket til Johan Borgen eller Onar Onarheim eller Per Lønning?

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 20,— pr. år.
Postgiro 16 378.

Formann: Magne Aksnes,
Postboks 38, Linderud,
OSLO 5

Mistenkelig med fremmede dialektter

Det er ei kjend sak at det blir knytta sosiale verdier til måten vi snakker på. Noen er *mistenksame* overfor slike som har ei anna dialekt enn den lokale.

Det kan m. a. 65-årige Herborg Øian fortelje. Ho sa opp jobben sin ved Janus fabrikker utafor Bergen fordi to av arbeidskameratane blei oppsagde. Ho forteljer til ukeavisa Ny Tid (nr. 6/76): «Mistenkeleg var det og at jentene var tilflytta. Leiinga av forskjellige bedrifter her i byen, mellom anna BMV og Munck, er merksame på folk som snakkar andre dialektar, dei kan vera oppviglarar, fekk eg veta av personalsjefen.»

Måldebatt på Eik

Det nystarta laget Eik Målungdom skipa til åpent møte ved Eik lærarskole 18. februar. Frå Landslaget for språklig samling møtte formannen, Magne Aksnes. Noregs Mållag hadde sendt Oddrun Grønvik.

Dei to representantane gav først generelle utgriinger om sine respektive lag. Deretter kom det mange innlegg og spørsmål frå salen. Aksnes prøvde å gi et kort attersyn over det LLS har utretta i løpet av dei 17 åra laget har eksistert — gjennom gratisarbeid av dei største idealistane og ved hjelp av pengegaver frå medlemmene. Han kom inn på laget sitt program og la vinn på å få fram at LSS ikkje ser på målfolket som sine motstandarar, men tvert imot som medarbeidarar i striden for et folkelig samnorsk riksmål. Han nemnde også at mange medlemmer i LSS samtidig er medlemmer i NM og Kringkastingsringen.

Ikkje desto mindre presterte Oddrun Grønvik å reise heim att frå møtet og skrive ein nedsettande og usaklig kronikk om LSS i bladet «Målfront», der ho bl. a. har fått det til at målstriden i samsvar med vårt program er «avpolitisert», og at LSS er «ei rugekasse for ærgjerrige norskbyråkratar!». Aksnes skal ha sagt at «målføra er ikkje interessante for LSS». Når vi nemner målføra, er det bare «taktiske ettergifter» osv. osv. Det skulle være unødvendig å argumentere mot slikt tøv. Ellers og innehold kronikken mange unøyaktigheter og tvilsomme påstandar om LSS.

Ma

Norsk målungdom tryggere på folkemålslinja

Norsk Målungdom holdt landsmøtet sitt siste helga i mars. Det ser ut til at marxist-leninistenes forholdsvis sterke innflytelse i NMU nå er brutt, og at den såkalte «nasjonale» linja har måttta vike for folkemålslinja. Det er fleire ting som tyder på det.

Både forkvinna og nestforkvinna i det nye sentralstyret er folkemålstilhengere. De to er Bodil Røysset, forkvinne, og Torill Strandabø, nestleiar.

Dessuten er sentralstyret etter landsmøtet blitt flytta til Oslo, der folkemålslinja alltid har stått sterkest de siste åra. Tidligere hadde sentralstyret sete i Bergen, der marxist-leninistene var mellom de mest aktive.

I det nye prinsipp-programmet («tufta») til NMU kommer folkemålslinja klart til uttrykk: «Det nynorske skriftmålet byggjer på dei norske målføra og samlar dei viktigaste draga deira i seg. NMU meiner at det nynorske skriftmålet alltid må vere eit samlande uttrykk for alle målføra og ein teneleg reiskap for dei breie lag av folket i striden for politisk, sosial og kulturell frigjering.»

AV INNHALDET:

Samnorsk og Samnorsk	2
Bruker 90 prosent riksmål skriftlig?	3
«Mitt syn er elitesyn»	4
Framlegg til prinsipprogram	11
Fram for folkemålet!	14
Bøker	15